

TERÜLETFEJLESZTÉS ÉS INNOVÁCIÓ

A PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet
Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális
Tanulmányok Tanszékének, valamint
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékének
elektronikus folyóirata

Tartalom

El-Meouch Nedim Márton - Alpek B. Levente - Banai Ádám

A 2008-2020 közötti magyarországi bankfiók bezárási trend következményeinek országos és lokális szintű elemzése

3

Főszerkesztő

Pirisi Gábor

Szerkesztőbizottság tagjai

Pap Norbert (elnök)

László Mária (alapító-főszerkesztő)

Trócsányi András

Sitányi László

Gálosi-Kovács Bernadett

M. Császár Zsuzsanna

Lapszerkesztő

Máté Éva

Szerkesztőség

7624 Pécs, Ifjúság útja 6. Tel: 72/501-531

www.terinno.hu

ISSN 1789 - 0578

Vargáné Szalai Kata - Varga Tamás - Marton Gergely

A mindennapos testnevelés hatása a Dél-Dunántúl lakosságának sportolási szokásaira és életmódjára

17

Szokolai Flóra - Pirisi Gábor

Társadalmi tőke és kisvárosi fejlődés Szigetvár példáján

24

Vigóczki Máté György

Vorkuta - egy bányászváros virágzása és kiürülése

35

Köszöntő

Mire ez a lapszám egybeszerkesztve megjelenik, már jócskán benne járunk, nem csak a 2022-es esztendőben, hanem vélhetően egy új, fenyegető világkorszak első évében is. Inter arma silent musae, esetleg silent leges inter arma - régi igazság ez, bár talán inkább a művészekre, nem a kutatókra igaz. Kinek mit hoztak az elmúlt esztendők: a világjárvány sokaknak hozott lehetőséget kevesebb járulékos feladat, utazás és hasonlók között volt, aki kifejezetten felszabadítónak élte meg az éveket tudományos tevékenysége kapcsán. Az sem ritka a társadalmi jelenségek vizsgálóinak körében, hogy egy-egy válság, amely emberek millióinak sorsát változtatja meg, a tudósok bizony lehetőséget teremtsen, alkalmat arra, hogy új megközelítéseket és új összefüggéseket fedezzen fel. Ha minden más múzsa el is csendesedik, Clio bizonyára igen aktív a vész idején.

Ugyanakkor vannak olyan helyzetek amikor nehéz megőrizni a világ szemléléséhez, értelmezéséhez szükséges higgadtságot, kiegyensúlyozottságot. Vannak olyan pillanatok, amikor megkérdőjeleződik az is, hogy van-e értelme még a tegnap feltett kérdéseknek, van-e bármi valós relevanciája azoknak a válaszoknak, amelyeket ezekre kutatók adni képesek.

Most, 2022 márciusának elején ilyen napokat, heteket élünk. Mégsem tekintünk el attól, hogy ezt a füzetet egyben is közreadjuk. Egyes tanulmányai hetek óta megjelentek már a honlapunkon, amikor szerkesztésükkel elkészültünk, de most négy írással lett lapszámunk teljes. A tanulmányok doktori iskolánk és intézetünk hallgatóitól származnak alapvetően, itt-ott némi témavezetői segítséggel, de mégis csak pályájuk elején álló kutatók írásai, vagy olyanoké, akik jelen soraikkal eredeti szakterületüktől kicsit távolabb kalandoztak.

Első tanulmányunkban El-Meouch Nedim Márton, Banai Ádám és Alpek Levente a területi folyamatok egy nagyon fontos, izgalmas és talán a szükségesnél jóval ritkábban vizsgált aspektusával foglalkoznak. A 2008-as válság alapvetően rajzolta át a pénzügyi intézményrendszer képét, és ennek jelentős következményei voltak regionális és mikroszinten egyaránt. A sport és a földrajz összekapcsolása régi hagyománya a pécsi műhelynek. Vargáné Szalai Kata, Varga Tamás és Marton Gergely a mindennapos testnevelés hatásairól szóló nagyobb terjedelmű vizsgálataikból ezúttal a területi-települési aspektusokat

emelték ki. A világjárvány újra felerősítette azt a vitát, hogy a nagyvárosi, elővárosi, kisvárosi vagy rurális terek közül melyek nyújtják a legjobb életfeltételeket? A kisvárosok kutatása ezért is aktuális, Szokolai Flóra jelen sorok szerzőjének csekély közreműködése mellett Szigetvár kapcsán vizsgálta a kisvárosiáság egyes aspektusait.

Végül, de nem utolsó sorban: Vigóczki Máté György maga sem ilyen ódon vágyott média-figyelemre. A poszt-szovjet térséget kutató kiváló geopolitikus ebbe a számunkba csak egy színes, sok képpel illusztrált élménybeszámolót küldött a távoli Vorkutáról, a sarkkörön túli szocialista iparvárosról, nem geopolitikai, hanem településföldrajzi témájú írást. A kézirat első, nyári beküldésekor, de még annak téli korrekciói alatt sem sejthette, milyen szomorú aktualitása lesz írásának a megjelenés idején.

Ide valami reménykeltő üzenet kíváncsokra, hogy a dolgok majd csak-csak visszazökkennek régi kerékvágásukba. De lehet, hogy a régi kerékvágást már benőtte a fű: a világ szekere talán még jó ideig kénytelen járni utakon, gödörről-gödörre pattogva haladni. Kapaszkodhatunk, reménykedhetünk, de dolgozhatunk is azért, ki-ki a saját mikrovilágában, hogy tengelyünk ne törjön, végleg meg ne rekedjünk és egyszer majd újra simább útra érjünk.

Jó olvasást, kellemes böngészést kíván:

a szerkesztőség

Pécs, 2022. március 5.

A 2008-2020 közötti magyarországi bankfiók bezárási trend következményeinek országos és lokális szintű elemzése¹

EL-MEOUCH NEDIM MÁRTON - ALPEK B. LEVENTE - BANAI ÁDÁM

Absztrakt

A 2008-09-es gazdasági válság óta bankfiók bezárási hullám söpör végig az Európai Unióban és Magyarországon is. A költségcsökkentés és digitalizáció vezette folyamat jelentős pénzügyi bevonódási következményekkel járhat, hiszen a lakosság pénzügyi szolgáltatásaihoz való fizikai hozzáférési lehetőségeire van hatással. A jelen tanulmány e pénzügyi elérési következményeket elemzi települési léptéket használva országos szinten, valamint egy-egy nagyobb városon belül (lokális szint). Magyarországon a 2008-2020 közötti bankfiók bezárások nyomán 1729-ről 2456-ra nőtt a bankfiókkal nem rendelkező települések száma, egyúttal több mint kétszeresére nőtt az ilyen településen élők népesség lélekszáma. A bankfiók nélküli települések esetében a legközelebbi bankfióktól közúton vett távolság nagysága jelentősen megnőtt a vizsgált időszak alatt a fiókbezárási döntéseknek köszönhetően, amely emellett nagy kiterjedésű leginkább észak-magyarországi, közép- és dél-dunántúli aprófalvas térségeket érintő bankfiók ellátottsági cold spotokat eredményezett. A bezárási trend leginkább a községeket érintette kedvezőtlenül, ami a bankfiókkal való ellátottságot illeti, ezzel párhuzamosan a megyeszékhelyek pénzügyi kiszolgáló szerepének megnövekedése volt tapasztalható. Győr, Debrecen és Pécs vizsgált időszak alatti bankfiók változásai megmutatták, hogy azoknak elhelyezései, bezárássai összefüggnek a település sajátosságaival, valamint az ezen városok által pénzügyileg „kiszolgált” vonzáskörzet méretével és elhelyezkedésével.

Bevezetés

A hitelintézetek működésében a fiókelhelyezés a piacszerzés fontos stratégiai döntési pontja különösen a lakossági, valamint a kis- és középvállalati szektor dimenziójában. Ez egyaránt igaz a településhálózat egészét országos szinten vizsgálva, azaz abban a tekintetben, hogy adott országon belül mely városokban, illetve községekben létesít bankfiókot egy hitelintézet, valamint lokális szinten is, azaz, hogy az adott településen belül hol áll rendelkezésre a hitelintézet hálózati egységgel. Fontos továbbá kiemelni, hogy a fiókok működésben betöltött szerepében változás állt be (pl. önkiszolgáló funkciók nagyobb arányú megjelenése, tanácsadási szolgáltatás, szerepkör előtérbe kerülése a fiókokban) a 2008-2009-es gazdasági válságtól kezdődően, amelyben egyaránt szerepet játszottak a válság óta tartó költségcsökkentési

törekvések, valamint az online bankolás egyre szélesebb körben történő elterjedése. Az ezek mentén formálódó bankfiók bezárási tendencia nem csak Magyarországon, hanem az egész Európai Unióban meghatározó folyamatként jelentkezett (sorrendben 44 és 32 százalékos csökkenés 2008-2019 között; ECB, 2021), amely amellett, hogy optimalizációs feladatot állít a fiókhálózatot csökkentő hitelintézetek elé (ez már önmagában számos indikátor értékelését követelheti meg), jelentős társadalmi, pénzügyi bevonódási² következménnyel, a pénzügyi szolgáltatások elérhetőségének változásával járhat. A csökkenő fiókhálózat emellett a banki versenyt is csökkenti, így a helyi szinten kevesebb választási lehetőséggel szembesülő ügyfelek akár kedvezőtlenebb feltételeket is kaphatnak az ügyleteikbe.

Tanulmányunkban a magyarországi bankfiókállomány változását vizsgáljuk 2008 és 2020 között, három célirá-

¹ A kutatás egyes részleteit a 2021. júniusi Pénzügyi Stabilitási Jelentésben is megjelentettük. A kutatás az INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² Pénzügyi bevonódás alatt a lakosság pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférése, és ezáltal a pénzügyi közvetítőrendszerben való részvétele értendő.

nyosan választott időpillanatban, az egyes évek közötti helyzetet összehasonlítva. Ezen időszakok között szerepel a válság kezdeti időpillanatát reprezentáló 2008-as, az első bezárási hullám utáni 2015-ös (év végi), valamint a legfrissebb adatokat mutató 2020-as (év végi) állapot. Két irányból közelítjük meg a bankfiók bezárási trend társadalmi következményeit. Egyrészt ország szintű elemzést végzünk, így tekintjük át a bankfiókkal való ellátottságot a magyarországi településeken, valamint a településeket urbanizációs szint (település jogállás) szerint csoportosítva hasonlítjuk össze. Ekkor kiemelten foglalkozunk a pénzügyi elértetés témakörével, valamint területi módszertan segítségével azonosítjuk a térbeli mintázatokban megmutatkozó változásokat. Másfelől lokális szintű elemzésünk során egyes városok szerepét vizsgáljuk meg kiemelt figyelmet fordítva a pénzügyi elértetés témakörére. Ez utóbbi témakörön belül három megyeszékhely esettanulmány jellegű bemutatásával a településen belüli fiók elhelyezkedést, térbeli változásokat elemezzük. Kutatásunkban a magyarországi bankfiók bezárási trend különböző jellegzetességeit ragadjuk meg, valamint arra keressük a választ, hogy ez a folyamat milyen pénzügyi bevonódási következményekkel járt, és ezen hatások területileg hogyan oszlottak meg, milyen térbeli mintázatok ismerhetők fel.

Szakirodalmi áttekintés

A bankfiók elhelyezési és zárási stratégiát vizsgáló szakirodalom mind a döntések előtti (optimalizációs probléma), mind a döntések utáni (döntést befolyásoló tényezők, mintázatok; annak következményei) helyzetekkel foglalkozik. Szakirodalmi áttekintésünkben a külföldi és magyarországi munkákban a lokális és országos szintű tanulmányok ismertetésére, valamint a bankfióki stratégiák pénzügyi bevonódási következményeire térünk ki.

A bankfiókról való döntés optimalizációját előtérbe helyező, modellező tanulmányok közül ZHAO és GARNER (2001) az elérési zóna szintjén és lokális szinten is kiemelte a meghatározó döntési tényezőket. Előbbiek közé az elérési zóna jellemzőit: átlagos életkor, átlagos jövedelem, banki versenytársak száma stb., utóbbiakhoz a környékre jellemző tényezőket: kisvállalat megléte 200 méteres körzetben, versenytárs fiókjának megléte, parkolóhely megléte stb. sorolják. Ezen tényezők figyelembevételével ZHAO és szerzőtársai a kialakított modellkeretben Sidney példáján prezentálják az optimális bankfiók bezárási választást (ZHAO, 2002; ZHAO - GARNER -

PAROLIN; 2004). MORRISON és O'BRIEN (2001) modelljükben új-zélandi mikro szintű adatbázist használnak. Elemzésükben a bankfiók tranzakciós adatainak felhasználásával mutatják meg, hogy egy adott fiók bezárása hogyan hat a többi hálózati egység további működésére, kiemelt figyelemmel a térben közeli (esetleg településen belüli) fiókokra, azok nyereségességére. Többek között a lakosok és a legközelebbi bankfiók közötti közúton mért távolságot is felhasználják modelljükben, amely jelen tanulmány esetén is fontos tényező. Eredményeik alapján a legközelebbi bankfióktól 10 kilométeren kívül lakó népesség jellemzően rosszabb jövedelmi és munkaerőpiaci helyzettel rendelkezik, mint a bankfiókhoz közelebb élő lakosság. Emellett leírják, hogy az azonosított területi differencia további növekedését eredményezte volna azon bankfiók bezárása, amelyeket a tanulmányuk logikája bezárára ajánlott. Ezen modellekből levonható fő következtetés, hogy mind lokális, mind bővebb, akár országos szinten is érdemes a bezárási döntések területi vonatkozásait vizsgálni, melyek nagyban meghatározzák a döntéshozatali folyamatot és ezáltal a bankfiók kialakuló térszerkezeti képét is.

A bankfiók bezárások és azok pénzügyi elérési következményeit empirikusan vizsgáló tanulmányok közül lokális szintű fókusszal rendelkezik TRANFAGLIA (2018) munkája. A szerző Philadelphia, Chicago és Baltimore bankfiók bezárásait elemzi és így keres klasztereződéseket. Eredményei alapján Chicagóban és Philadelphiában a bezárásokat magyarázó gazdasági és demográfiai változók felül a városok külvárosi részén azonosítható klasztereződés, a belvárossal ellentétben. Ezen felül a városon belüli bezárások elemzése során kevés egyértelmű kapcsolatot vélt felfedezni a bezárások és a társadalmi-gazdasági változók között. Szintén USA-beli nagyvárosok példáján végzi lokális szintű kutatását AVERY (1991), aki Detroit, Cleveland, Philadelphia és Atlanta fiókbezárásait vizsgálja. 30 ezer fős területi egységeket tartalmazó elemzése során arra jut, hogy kontrollálva a városrészek közösségeit jellemző egyéb tényezőkre, tehát ezen tényezők hatásait kiszűrve, a szegényebb és kisebbségi társadalmi rétegek által lakott városrészek nagyobb arányban szorulnak ki a pénzügyi szolgáltatásokból az adott területen nagyobb mértékű bankfiók bezárásoknak köszönhetően. Országos szintű tanulmányában BURGSTALLER (2017) azt a következtetést vonja le, hogy az ausztriai bankfiók alakulás a 21. század elején a kevésbé fejlett és a funkcionálisan távoli (központi banki egységtől távol eső) települések esetén okozott pénzügyi elsivatagosodást. STIX (2020) cikke is a pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférést vizsgál-

ja, amely alapján a 2000 és 2019 közötti bezárásokból kifolyólag Ausztriában a lakosság 4,6 százalékának településén szűnt meg a bankfiókkal való ellátottság, ennek köszönhetően 2019-ben hasonló mértékűre nőtt a legközelebbi bankfióktól legalább 5 km-re lévő lakosság aránya is. ALAMÁ és TORTOSA-AUSINA (2012) az 1989 és 2008 közötti spanyol bankfiókexpanszió pénzügyi bevonódási következményeit taglalva jutottak arra, hogy nagyrészen a takarékszövetkezetek bankká alakulásának köszönhetően, települési szinten egyes közösségek pénzügyi kizáródása látható a növekedést és a pénzügyi fejlettséget alapul véve. Ezen tanulmányok arra hívják fel a figyelmet, akár városon belüli elemzést, akár országos léptékű vizsgálatot tekintünk, hogy a bankfiókbezárások (vagy akár expanszió is) jelentős pénzügyi bevonódási következményekkel járnak, melyek eltérő módon érinthetik az egyes területi egységeket (városrész vagy település), így területi dimenzió szerinti kutatásuk állandó vizsgálati horizontja a pénzügyi bevonódási irodalomnak.

Magyar szerzők is foglalkoztak a bankfiók bezárás pénzügyi bevonódási következményeivel, amelyet jól mutat GÁL (2010) monográfiája. Ebben a pénzügyi kirekesztődés, a pénzügyi földrajz egyik meghatározó vizsgálati területeként jelenik meg (GÁL, 2010, 49. oldal). Magyarországra vonatkozóan GÁL (2005) végigveszi a rendszerváltás után bekövetkező fiókexpansziót és annak mozgatórugóit. Alapvető megállapítás a tanulmányában, hogy az időszak elején, az 1990-es évek előtti gazdaságfejlesztési politikának köszönhetően fennálló nyugati-keleti bankfiók lefedettségben tapasztalható egyensúlytalanság a (külföldi) kereskedelmi bankok érkezésével némiképpen enyhült, azonban ez a jelenség EL-MEOUCH és ALPEK (2021) tanulmánya alapján még mindig tapasztalható. A pénzügyi elérésre vonatkozó mérőszámot (egy főre eső fiókok és ATM-k száma) vizsgálva GÁL (2005) arra jut, hogy leginkább az adott település gazdasági helyzetével, prosperitásával függ össze. Tanulmányában továbbá a pénzügyi szolgáltatások alacsony szintjét, mint a területi polarizáltság egyik tényezőjét említi, valamint kiemeli az ország Budapest központúságát. A fiókterjeszkedés logikájára vonatkozóan a cikk alapján a jövedelmi viszonyok és a gazdasági aktivitás mellett a fő szervező erőnek az bizonyult, hogy először a vidéki nagyvárosok, régiók központjai kerüljenek lefedésre, majd, ha ez megtörtént, akkor a kisebb városok, települések következtek. A magyarországi bankfióki stratégia és a települések urbanizációs szintje közötti kapcsolatot vizsgálta KOVÁCS (2017) is, aki a kereskedelmi bankok és a takarékszövetkezetek bankfiók-stratégiáját külön elemelve hívta fel a figyel-

met a magyarországi város-vidék-, azaz centrum-periféria-eltéréseire a bankfiók lefedettséget tekintve. Különböző településhierarchiai szinteken mutatja be a hazai tulajdonú takarékszövetkezetek, valamint a jellemzően külföldi tulajdonú kereskedelmi bankok fiókhálózati stratégiáit. A pénzügyi kirekesztődés mérésére a bankfióktól vett távolságokat, valamint a bankfiókok település típusok szerinti eloszlását használja. Arra jut a 2014-es adatokon alapuló elemzésében, hogy a kereskedelmi bankok és takarékszövetkezet stratégiája jelentősen eltérő (előbbi magasabb, utóbbi alacsonyabb hierarchia szintű településeken van relatíve nagyobb arányban jelen). Másrésztől kiemelésre kerül a tanulmányban, hogy a pénzügyi szolgáltatások centrumokba koncentrálódnak, és így legközelebbi fióktól vett távolság a bankfiók nélküli települések esetén releváns kérdés Magyarországon.

Két további szakirodalmi munka mutatja be a bankfiókhálózatról való döntés stratégiai jelentőségét, valamint a bankfiókhálózat pénzügyi termékek árazására való hatását, amely a pénzügyi hozzáférés egyik területének tekinthető (ACZÉL és szerzőtársai, 2016; TEMESVARY, 2011). Az ACZÉL és szerzőtársai (2016) által jegyzett cikkben, amelyben a jelzáloghitel felár befolyásoló tényezőit vizsgálják, megjelenik, hogy a bankfiókhálózathoz nagyobb részaránnyal rendelkező bankok magasabb felárral tudnak hitelezni. Ez bizonyos területek alacsony bankfiók lefedettségéből és ezen területeken az adott bankok erőfölényéből fakadhat. Ezzel összefüggésben magyarázatként merül fel, hogy sok magyarországi településen a fogyasztók csak kevés bank közül választhatnak lakóhelyük környékén, amely így a piaci verseny alacsony szintjét mutathatja a hitelpiacon. TEMESVARY (2011) tanulmányában szintén a bankfiókhálózat méretének jelentős hatását azonosítja mind a betéti-, mind a hitelkamatokat figyelembe véve. Eredményei alapján a bankfiókhálózat mérete a hitelintézeti stratégiában jelentős szerepet tölt be, hiszen növeli a hitelkamatláb és csökkenti a betéti kamatláb nagyságát. A cikk további eredménye alapján a fiókhálózat a piaci versenyben nagy szerepet játszik, mivel a rivális intézmények bankfiókhálózatának nagysága növeli, míg a saját bankfiókhálózat mérete csökkenti az új fiók nyitásának valószínűségét.

Összességében a releváns szakirodalom bemutatásából levonható következtetés, hogy a bankfiók bezárások következményei mind országos léptékben, mind városon belül folyamatosan jelen vannak a kutatások által érintett vizsgálati dimenziók között. Ennek oka, hogy a pénzügyi bevonódási következmények mindkét esetben jelentősek lehetnek, amelyeknek mértéke egyebek mel-

lett területi jellegű vizsgálatok elvégzésével tárható fel. Ezek középpontjában egyes térségek pénzügyi kiszolgálási térszerkezete állhat, amelyben kulcs szerepe van a legközelebbi bankfióktól vett távolságnak. A korábbi időszakban megjelent, magyarországi helyzetet bemutató szakmai munkák megismerését követően, tanulmányunk ezen szempontok figyelembevételével elemzi az utóbbi bő évtized hazai bankfiók bezárási tendenciáját és annak következményeit.

Módszertan

A tanulmányhoz a magyarországi hitelintézetek bankfiók adatait használtuk fel, amelyek 2015 után a Magyar Nemzeti Bank (MNB) P56-os „Pénzforgalmat bonyolító hálózati egységek és ATM-ek elhelyezkedésére, valamint a nyújtott szolgáltatásokra vonatkozó adatok” nevű adatszolgáltatásából, az azt megelőző időszakot tekintve pedig egyedi hitelintézeti MNB felé irányuló adatszolgáltatásokból, valamint online hitelintézeti forrásokból származnak. A kutatás elemzési horizontjának kezdeti időpontja egyrészt a kutatás fókuszja miatt (bankfiók bezárási trend kezdete), másrészt adatminőségi okokból 2008 szeptemberre esett, ezzel a 2008-09-es gazdasági válság első évét közelítettük, amely jelentős hatással volt a bankfiókokkal kapcsolatos hitelintézeti stratégiára. Az elemzés így a 2008 szeptember és 2020 december közötti időszak bankfiókállomány változásait járja körül, az ekkor bekövetkezett bankfiók nyitásokat és bankfiók bezárásokat foglalja magában. Az elemzés különböző pontjain használt települési szintű lakónépesség adatok az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerben (TeIR) elérhető Központi Statisztikai Hivatal (KSH) T-STAR és BP STAR adatbázisából származó, 2008-as, 2015-ös és 2019-es³ év végi adatokat takarnak.

A tanulmány során alapvetően statisztikai elemzéseket végzünk területi szempontból vizsgálva a magyar bankfiók bezárási trendet és annak következményeit. A legközelebbi bankfiók közúton vett távolságának számításánál először a bankfiókokat és a településeket geokódoltuk, előbbieket címük alapján, míg utóbbiaknál a településcentrum koordinátáit nyertük ki. Ezután a [Mapbox Directions API](#) segítségével számítottuk ki a legközelebbi bankfióktól vett közúton mért távolságot az egyes idősza-

kokra, 2008-ra, 2015-re és 2020-ra vonatkozóan. A lokális szintű, városon belüli elemzések ábráiban megjelenő úthálózat az OpenStreetMap adatbázisából származik.

A bankfiók szám alakulásával kapcsolatosan hotspot elemzést végeztünk (GETIS-ORD, 1992; ORD-GETIS, 1995). A módszer hozzájárul a területi mintázatok azonosításához. Azt vizsgálja, hogy az egyes térben értelmezhető megfigyelések környezetében a teljes sokasághoz képest szignifikánsan magasabb (sűrűbb) vagy alacsonyabb (ritkább) intenzitással fordul-e elő a vizsgált változó, amely esetünkben a bankfiók számot reprezentálja. Amennyiben igen, akkor ezen megfigyelések jellegüktől függően hotspot-nak, illetve coldspot-nak tekinthetők (SZAKÁLNÉ KANÓ, 2011). A GETIS-ORD féle lokális G statisztika két változatából a lokális G* verziót használjuk elemzésünk során, amely abban különbözik a lokális G módszertől, hogy a vizsgált pont környékének figyelembevétele mellett, a vizsgált pontot is bevonja az elemzésbe, az ahhoz tartozó érték is része a statisztika kiszámításának. A statisztika képlete a következő (SZAKÁLNÉ KANÓ, 2011):

$$G_i^* = \frac{\sum_{j=1}^M w_{ij} d_j}{\sqrt{\frac{\sum_{j=1}^M d_j^2}{M}} \sqrt{\frac{M \sum_{j=1}^M w_{ij}^2 - (\sum_{j=1}^M w_{ij})^2}{M-1}}} \quad (1)$$

ahol M a vizsgált megfigyelések száma, a szomszédsági mátrix i -edik sorának j -edik eleme, pedig a megfigyelés adott változóhoz tartozó értékének az átlagtól vett eltérése. A statisztika adott megfigyeléshez kapcsolódón kiszámított értéke arra ad választ, hogy az az adott szignifikancia szinten szignifikánsan eltér-e pozitívan, vagy negatívan az átlagos, egész sokaságra jellemző szinttől. A statisztika standard normális eloszlású, tehát 5 százalékos szignifikancia szinten 1,96 és -1,96 a statisztika-ilag jelentős eltérés két korlátja. Elemzésünk során öt szomszéd és inverz-távolság beállításokkal futtattuk a statisztika kiszámolását, amelyet a GeoDa nevű ANSELIN és szerzőtársai (2006) által kifejlesztett szoftver segítségével tettünk meg.

Az elemzésben többször felmerülő urbanizációs szintekként a KSH (2020) Helységnévtárában található jogállás kategóriákat használtuk: fővárosi kerület, megyeszékhely (és megyei jogú város), megyei jogú város (de nem megyeszékhely), város, nagyközség, község. A tanulmány egy részének fókuszában a megyeszékhelyek,

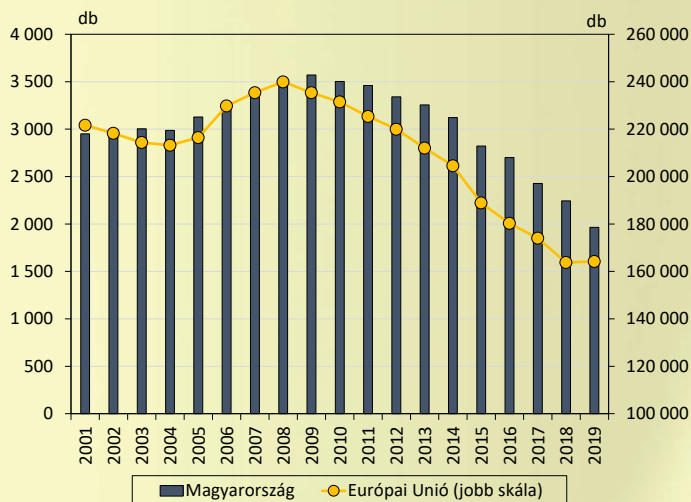
³ A 2019-es lakónépesség adatok voltak a tanulmány írásakor a legfrissebbek, ezért párosítjuk ezen adatokat a 2020-as fiók adatokhoz.

valamint megyei jogú városok vannak, elemzésünket e szakaszban egy-egy nagyobb város felé fordítjuk, városon belül vizsgáljuk a bankfiókállomány alakulását Győrött, Debrecenben és Pécsen. Győr a kiemelkedően magas fiókszám miatt érdekes, Debrecen és Pécs pedig a fiók nagy száma mellett az ellátási körzet okán is, hiszen míg Debrecennél nem található olyan környékbeli település, melyhez a legközelebbi bankfiók a városban található, Pécs az időszak során végig top 20-as pénzügyi szolgáltató településnek számít a kiszolgált települések száma és népesség alapján. Emellett a választás területileg is heterogén, egy észak-nyugati, egy keleti és egy déli - dél-nyugati megyeszékhely kerül fókuszba.

Eredmények

Országban belüli trendek - országos szint

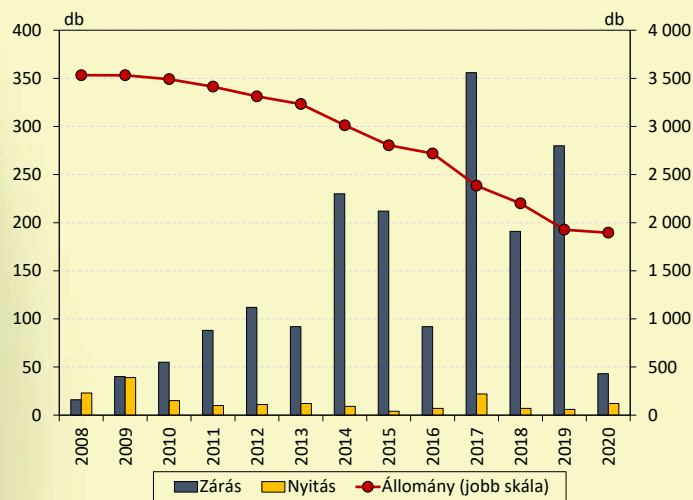
2008 és 2019 között jelentősnek mondható bankfiókállomány szűkülés ment végbe az Európai Unió tagországaiban összességében és Magyarországon is. Az 1. ábrán látható, hogy a 21. században ezt egy bankfiók expanzió előzte meg Magyarországon. Ez az 1990-es években elkezdődő, leginkább a kétszintű bankrendszerre való átállásnak, valamint a nyugat-európai bankcsoportok megjelenésének köszönhető bankfiók nyitási trend utolsó szakaszaként értelmezhető (GÁL, 2005). Ez az expanziós folyamat főképpen a kereskedelmi bankok piacszerzését, az addig ki nem szolgált területek elérését célozta.

1. ábra: A magyarországi és európai uniós bankfiókállomány alakulása a 2001 és 2019 között.

Megjegyzés: EU-28 országokat tekintve. A 2001 után csatlakozó uniós országok esetében a legrégebbi elérhető adat került behelyettesítésre visszamenőlegesen az összehasonlíthatóság kedvéért. Forrás: ECB.

Ha közelebbről megvizsgáljuk a magyarországi bankfiókállomány alakulását, láthatjuk, hogy a 2008-09-es gazdasági világválságot követően 2010-ben jelentkeztek az első jelentősebb bezárások (2. ábra). Ez leginkább annak tudható be, hogy a fiókokkal kapcsolatos döntéseket hosszú döntési folyamat előzi meg, így vélhetően a bezárási döntések is több hónapos, éves távlatokban értelmezendők. Ebből kifolyólag látható, hogy a gazdasági világválságot követően az első bezárási hullám 2010 és 2015 között jelentkezett, ekkor jellemzően a nagyobb piaci erővel bíró kereskedelmi bankok csökkentették fiókjaik számát. Ezt egy második bankfiók bezárási hullám követte 2016 és 2019 között, mely a takarékszövetkezeti integrációval³ összefüggésben bekövetkező bezárásokat tartalmazza túlnyomórészt. Összességében az időszak alatt bekövetkező 1807 bezárás, amelyet csak 177 nyitás kísért, a bankfiókállományt közel megfelelt, így alakult ki 2020 végére az 1896 bankfiókot tartalmazó állomány (MNB, 2021).

2. ábra: Bankfiók nyitások, zárások és állomány alakulása Magyarországon 2008. szeptember és 2020. december között. Megjegyzés: A bankfiókállomány az adott év végére vonatkozik. Forrás: MNB (2021).

Jól elkülöníthető a bankfiók bezárások két hullámának fókusza a települések hierarchia-szintjét tekintve is. Ahogy az az 1. táblázatból látszik, a bezárási trend első, 2015-ig tartó hullámában az állomány nagyobb mértékben mérséklődött a fővárosi kerületekben, megyeszékhelyeken, 8 és 4 százalékponttal meghaladva a teljes sokasági csökkenést, míg a nagyközségekben és községekben lévő fiók

³ A takarékszövetkezeti integráció során 121 szövetkezeti hitelintézet, végső soron Takarékbank Zrt.-be való összeolvadása ment végbe 2013 és 2020 között Magyarországon.

kok száma 8 és 5 százalékponttal kisebb arányban mérseklődött a teljes sokasági csökkenéshez képest. A második hullám ezzel szemben egyértelműen község központú volt, az ebben az időszakban bekövetkező fogyatkozás 60 százaléka ehhez a csoporthoz köthető, amelynek köszönhetően a községekben lévő bankfiókok száma kétharmaddal csökkent. Ebből kifolyólag az időszak elején bankfiókállományt tekintve jelentős részaránnyal (27 százalék) rendelkező községek az időszak végére már csak a fiókállomány 14 százalékával rendelkeztek. Ezzel szemben az időszak elején legnagyobb, egyharmados részarányt kitevő városokban lévő fiókállomány az időszak végére 43 százalékra nőtt.

Ami az ezer főre jutó bankfiókállományt illeti, a vizsgált időszak elején településtípus szerinti bontásban meglehetősen hasonló arányszámokat kapunk. Bár a községek esetében a legmagasabb ekkor a bankfiókkal való lefedettség (0,4) a változó értéke 0,3 és 0,4 között alakul minden csoport tekintetében. Annak ellenére, hogy az első, inkább fővárosi kerületekre és megyeszékhelyekre összpontosító, bezárási hullámnak köszönhetően a községekben 2015-ben is magasabb az ezer főre eső bankfiók szám, 2020-ra jelentősen megváltozik a csoport pozíciója. Megfigyelhető, hogy az időszak végére

az összes településtípus esetében jelentősen lecsökken az ezer főre jutó bankfiókok száma, de ezek közül is kiemelkednek a községek, melyeknél 2020-ra ez az arány (0,11) jóval alulmúlja a teljes sokaságra jellemző 0,19-es értéket, amelyet minden más településtípus elér. Ebben a takarékszövetkezeti integráció szerepe jelentősnek tekinthető, amelyet alátámaszt, hogy a községek bankfiók lefedettségi aránya láthatóan a takarékszövetkezeti bezárásokhoz köthető második hullámban csökkent le igazán. Összességében látható, hogy a két hullámban érkező jelentős bezárások a megyei jogú városokat (de nem megyeszékhelyeket), a városokat és a nagyközségeket érintette a legkisebb mértékben, akár az állomány változás nyers számait, akár az ezer főre jutó bankfiókállomány alakulását tekintjük. Jellemzően tehát a hitelintézetek a legnagyobb városok bankosodottságának mértékét próbálták visszaszorítani bankfiók bezárásokkal, illetve a kevés lakosú kisebb településeken zárták be fiókjaikat. Tekintettel arra, hogy számos esetben a községekben egyetlen fiók üzemelt (2008-ban 1049 községben, a bankfiókkal rendelkező községek 97 százalékában), ez egyúttal a bankfiók helyi elérhetőségét is fokozottan érintette, hiszen 2020-ban már csak 364 fiókkal rendelkező község volt.

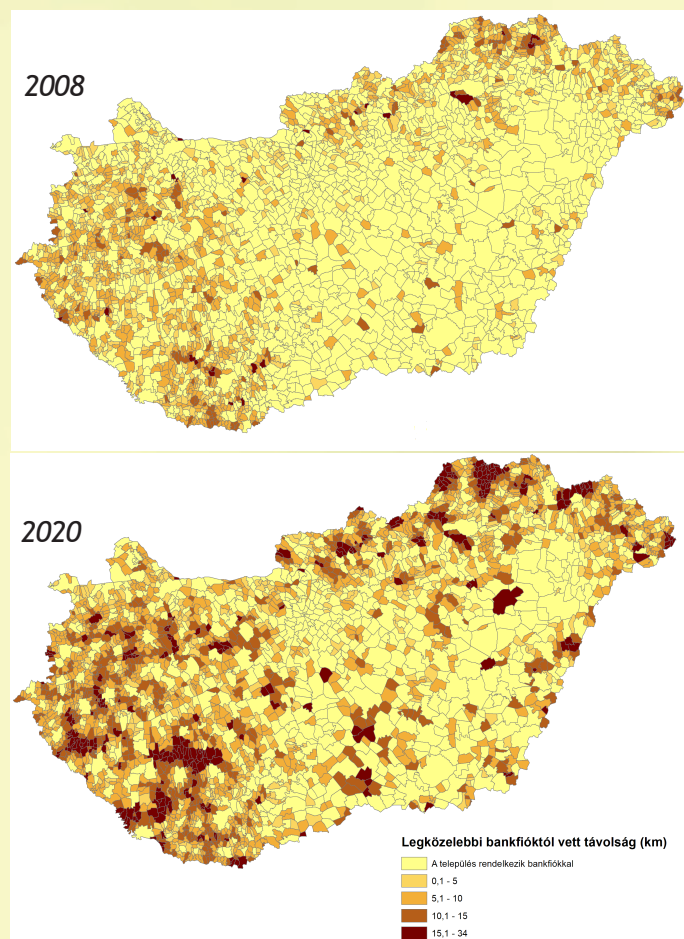
	Fővárosi kerület	Megye- székhely	Megyei jogú város	Város	Nagyköz- ség	Község	Összesen
Állomány - 2008	577	578	80	1172	145	974	3526
Állomány - 2015	411	436	68	940	127	822	2804
Állomány - 2020	336	322	56	809	99	274	1896
Változás - 2015-2008 (%)	-28,77	-24,57	-15,00	-19,80	-12,41	-15,61	-20,48
Változás - 2020-2015 (%)	-18,25	-26,15	-17,65	-13,94	-22,05	-66,67	-32,38
Változás - 2020-2008 (%)	-41,77	-44,29	-30,00	-30,97	-31,72	-71,87	-46,23
Részarány - 2015-2008 (%)	22,99	19,67	1,66	32,13	2,49	21,05	100,00
Részarány - 2020-2015 (%)	8,26	12,56	1,32	14,43	3,08	60,35	100,00
Részarány - 2020-2008 (%)	14,79	15,71	1,47	22,27	2,82	42,94	100,00
Ezer főre jutó állomány - 2008	0,33	0,34	0,30	0,37	0,32	0,40	0,36
Ezer főre jutó állomány - 2015	0,24	0,25	0,25	0,29	0,27	0,33	0,28
Ezer főre jutó állomány - 2020	0,19	0,19	0,21	0,25	0,21	0,11	0,19

1. táblázat: A magyarországi bankfiók bezárási trend jellemzői településtípus szerinti bontásban

Megjegyzés: A részarány az adott időszakra vonatkozó teljes változáson belül az adott településtípus aránya.

Forrás: MNB, KSH alapján saját számítás.

A felfebb említett bankfiók bezárási trenddel összefüggésben 2020 végére 2456 települést azonosíthattunk, amely nem rendelkezett fiókkal, ezek 99,5 százaléka nagyközség vagy község. A hasonló települések száma a bezárási trend elején, 2008-ban 1729 volt (MNB, 2021). Ezen, adott időszakban bankfiókkal nem rendelkező települések legközelebbi fióktól közúton vett távolságának 2008 és 2020 közötti alakulását mutatja a 3. ábra.

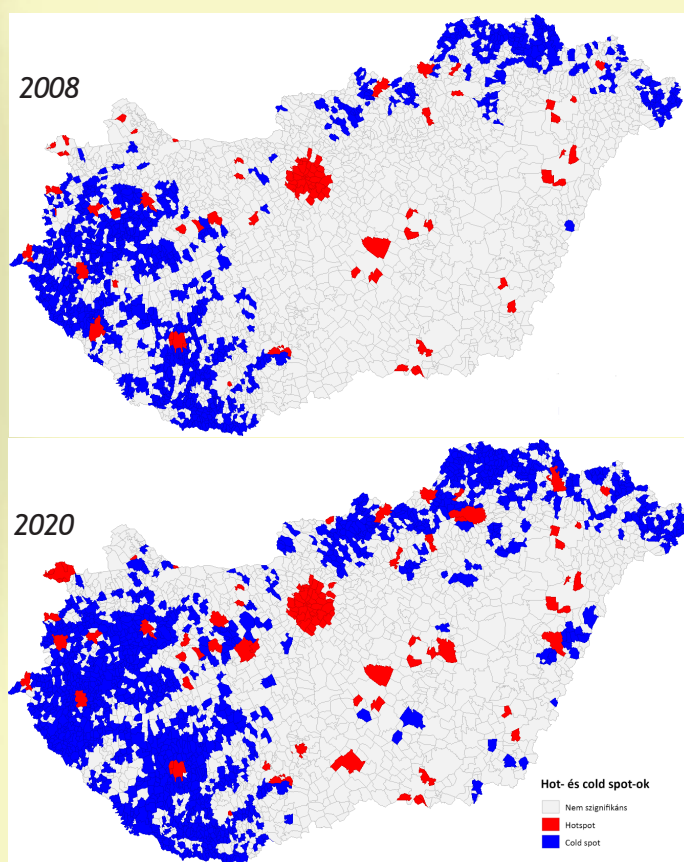
3. ábra: A legközelebbi bankfióktól közúton vett távolság a magyarországi bankfiókkal nem rendelkező településeken 2008-ban és 2020-ban.

Forrás: MNB alapján saját számítás.

A térképen látható, hogy egyrészt több település esetében kell másik településre utazni az ott élőknek a bankfiók nyújtotta szolgáltatások igénybevételéhez, másrészt a legközelebbi bankfióktól vett távolság az ország egyes részein jelentősen megnőtt. Alapvetően megfigyelhető, hogy mind 2008-ban, mind 2020-ban az észak-magyarországi határmenti aprófalvas térség, valamint a Baranya megyei apróbb települések esetén esett legtávolabb a legközelebbi fiók. Ugyanakkor egyfelől ezen települések esetén is megnőtt a távolság az idő előre haladtával, másfelől a bezárásoknak köszönhetően több, 2008-ban még bankfiókkal relatíve jól lefedett, térséghez közeli község

is hasonló helyzetbe jutott. Jelentősen megnőtt a legközelebbi bankfiók távolsága a Dunántúli települések nagy részén, kiemelten Somogy megyében, ahol egy több, távoli bankfiók elérésű településből álló klaszter jött létre Kaposvártól északra. Emellett a keleti határ mentén is sok település esetében meghosszabbodott a legközelebbi bankfiók eléréséhez szükséges távolság, valamint az Alföld bizonyos településeit is érzékenyen érintette az utóbbi bő tíz év bezárási trendje.

A bankfiókkal való lefedettség területi statisztikai módszerrel való vizsgálata a 4. ábrán látható. A vizsgált időszak elejére és végére lefuttatott Getis-Ord G^* hot- és coldspot elemzés jól mutatja, hogy a bezárásoknak milyen hatása volt a fiókelhelyezkedés térszerkezeti képére. Kiténik, hogy az észak-magyarországi határmenti településeken és a közép- és dél-dunántúli településeken lévő coldspotok kiterjedése számottevően megnőtt, azok több települést foglalnak magukba. Ennek megfelelően míg 2008-ban bankfiók számot tekintve 942 coldspot-hoz tartozó település volt Magyarországon, addig ez a szám 2020-ra 1371-re nőtt.

4. ábra: A magyarországi településeken lévő bankfiók szám hotspot elemzése 2008-as és 2020-as állapot alapján.

Forrás: MNB alapján saját számítás.

Ami a hotspotokat illeti, hasonlóan jelentős változás nem vehető ki a két időpontot bemutató térkép között, továbbra is Budapest és környéke, valamint a megyeszékhelyek egy része számít forró pontnak. A hotspot-nak számító települések száma ennek megfelelően mérsékelten emelkedett, 92-ről 109-re nőtt a vizsgált időszak során. Ezen értékekből leszűrhető, hogy a bezárási trenddel jobban polarizálttá vált az ország a településeken lévő bankfiókok számának tekintetében, több olyan település volt 2020 végén Magyarországon, amely és amelynek környéke bankfiók szempontból jelentősen eltért felfele és lefele az átlagostól, ami a koncentrálódást, a pénzügyi szolgáltatások térbeli súlyponteltolódását mutatja.

Városi trendek - lokális szint

Lokális szintű elemzésünkben először azt vizsgáljuk, hogy melyek azok a központi települések, amelyek a legtöbb bankfiók nélküli települést (illetve a legnagyobb bankfiók

nélküli településen élő népességet) látják el abból kifolyólag, hogy ezen „szolgáltató” településeken található a fiók nélküli településekhez közúton vett legközelebbi bankfiók. A top 20 ilyen jellegű település a 2. táblázatban látható. A táblázatban megjelennek azon észak-magyarországi (pl. Novajdrány, Krasznokvajda, Forró) és dunántúli (pl. Vajszló, Lenti, Csesztreg, Szentlőrinc) kisebb települések, amelyek bankfiókkal kevésbé lefedett térségben számítanak a környező kistelepülések (jellemzően községek) banki csomópontjainak. Ezeket további, jellemzően határhoz közeli kistelepülések egészítik ki. Emellett a bankfiókokkal kevésbé lefedett (leginkább Dunántúli) térségek megyeszékhelyei (pl. Kaposvár, Pécs, Eger, Zalaegerszeg), illetve nagyobb városai (pl. Pápa) is láthatók bankfióki csomópontként. Ami az időbeli alakulást illeti, a táblázatból kitűnik, hogy a megyeszékhelyek, nagyobb lakosságszámmal rendelkező városok pénzügyi centrum szerepe felértékelődött a vizsgált időszak során. Az időszak elején a top 20 bankfiók szolgáltatásokat nyújtó központi település között nagy arányban voltak fellelhetők

2008				2020				
#	Település szám		Népesség		Település szám		Népesség	
1	Vajszló	20	Kistarcsa	9 960	Kaposvár	52	Kaposvár	34 038
2	Lenti	17	Várpalota	7 138	Zalaegerszeg	34	Eger	20 722
3	Pálháza	16	Gyuláháza	6 381	Eger	30	Kisvárd	18 296
4	Novajdrány	14	Devecser	6 254	Lenti	29	Kistarcsa	15 844
5	Csesztreg	14	Kaposvár	6 166	Pápa	27	Pápa	15 510
6	Krasznokvajda	14	Pápa	5 997	Bak	27	Mór	15 151
7	Kaposvár	13	Karancslapujtő	5 952	Celldömölk	27	Zalaegerszeg	14 898
8	Pápa	12	Novajdrány	5 941	Ják	26	Szécsény	13 898
9	Pécs	12	Veresegyház	5 760	Vajszló	26	Győr	13 836
10	Harkány	12	Hejőpapi	5 670	Szentlőrinc	24	Szuhakálló	13 486
11	Jánkmajtis	11	Balatonalmádi	5 434	Jánkmajtis	22	Dunaújváros	13 407
12	Celldömölk	10	Pécs	5 399	Forró	22	Martonvásár	13 298
13	Nemesszalók	10	Hernádnémeti	5 386	Letenye	20	Pécs	13 274
14	Eger	10	Pálháza	5 379	Harkány	20	Bak	13 261
15	Kerta	10	Veszprém	5 288	Sásd	20	Mátészalka	11 570
16	Pápa	10	Celldömölk	5 216	Pécs	19	Celldömölk	11 430
17	Villány	9	Fényeslitke	5 141	Pacsa	19	Herceghalom	11 323
18	Gacsály	9	Nemesszalók	4 975	Devecser	19	Szombathely	11 266
19	Tab	9	Balatonfüred	4 815	Csesztreg	19	Várpalota	10 924
20	Szentlőrinc	9	Alsószolca	4 696	Putnok	18	Mándok	10 767

2. táblázat: A top 20 „kiszolgáló” település Magyarországon ellátási körzet szerint települést és népességet tekintve 2008-ban és 2020-ban.

Forrás: A szerzők számítása. Megjegyzés: Az ellátott települések száma és az ellátott népesség száma azon településeket foglalja magában, amelyek bankfiók nélküliek és a közúton vett legközelebbi bankfiókjuk a feltüntetett településen van, magát a feltüntetett települést nem. Félkövről kiemeléssel a megyeszékhelyeket jelöltük.

a kisebb települések, az időszak végére viszont ez kevésbé volt jellemző. Ez egyrészt látható a megyeszékhelyek számának emelkedéséből a listában: három-három megyeszékhely van a település szám szerinti és népesség szerinti listában 2008-ban, míg négy és öt megyeszékhely 2020-ban; és pozíciójának változásából: Kaposvár, Eger és Zalaegerszeg pénzügyi központi szerepének, pozíciójának jelentős erősödése figyelhető meg. Másrészt a top 20-as listák átlagos népességszáma is a nagyobb városok felé való eltolódást mutatja: 18 ezer és 21 ezer volt a listán szereplő települések átlagos népességszáma 2008-ban, ezek az értékek 20 ezerre és 35 ezerre emelkedtek 2020-ban.⁴ Ez szorosan összefügg azzal is, hogy a vizsgált

települések ellátási köre is jelentősen megnőtt az időszak során. Míg 2008-ban legfeljebb 20 település és kevesebb mint 10 ezer lakos volt a legnagyobb ellátási körzet, addig ez 2020-ra 52 településre és 34 ezer lakosra nőtt, az azévi lista 20. helyének környékén lévő településeknél láthatók hasonló értékek, mint a 2008-as rangsor elején. Mindebből kitűnik, hogy a pénzügyi centrumok szerepe felértékelődött és egyre inkább az egyébként gazdaságilag és adminisztratív szempontból is központi funkciót betöltő megyeszékhelyekbe vagy nagyobb városokba koncentrálódott a vizsgált időszak bankfiók bezárási trendje során.

Város	Fiókok			Ellátott települések száma			Ellátott népesség száma		
	2008-2020 között bezárt	2020 végi állomány	Összes	2008	2015	2020	2008	2015	2020
Győr	39	30	69	3	3	5	2 734	1 334	13 836
Debrecen	31	25	56	0	0	0	0	0	0
Miskolc	31	24	55	2	1	2	2 912	1 179	1 549
Pécs	26	21	47	12	12	19	5 399	5 302	13 274
Szeged	20	27	47	0	0	4	0	0	9 015
Kecskemét	22	19	41	1	3	3	976	8 983	10 563
Székesfehérvár	17	22	39	0	0	4	0	0	5 996
Nyíregyháza	16	19	35	0	0	1	0	0	3 517
Kaposvár	16	13	29	13	36	52	6 166	25 244	34 038
Veszprém	16	13	29	5	4	1	5 288	4 377	2 863
Szombathely	11	17	28	1	2	13	1 216	1 691	11 266
Békéscsaba	13	13	26	0	0	0	0	0	0
Eger	10	15	25	10	11	30	3 578	3 694	20 722
Szolnok	10	15	25	0	0	0	0	0	0
Nagykanizsa	12	12	24	5	5	16	2 112	1 971	6 085
Sopron	8	16	24	0	1	3	0	2 159	7 595
Zalaegerszeg	9	15	24	3	3	34	1 678	1 574	14 898
Tatabánya	10	12	22	0	1	1	0	2 374	2 466
Szekszárd	6	13	19	0	0	0	0	0	0
Dunaújváros	6	9	15	0	2	3	0	8 595	13 407
Érd	3	11	14	0	0	0	0	0	0
Salgótarján	4	9	13	1	1	8	2 234	2 165	8 376
Hódmezővásárhely	2	8	10	0	0	0	0	0	0
Összesen	338	378	716	56	85	199	34 293	70 642	179 466

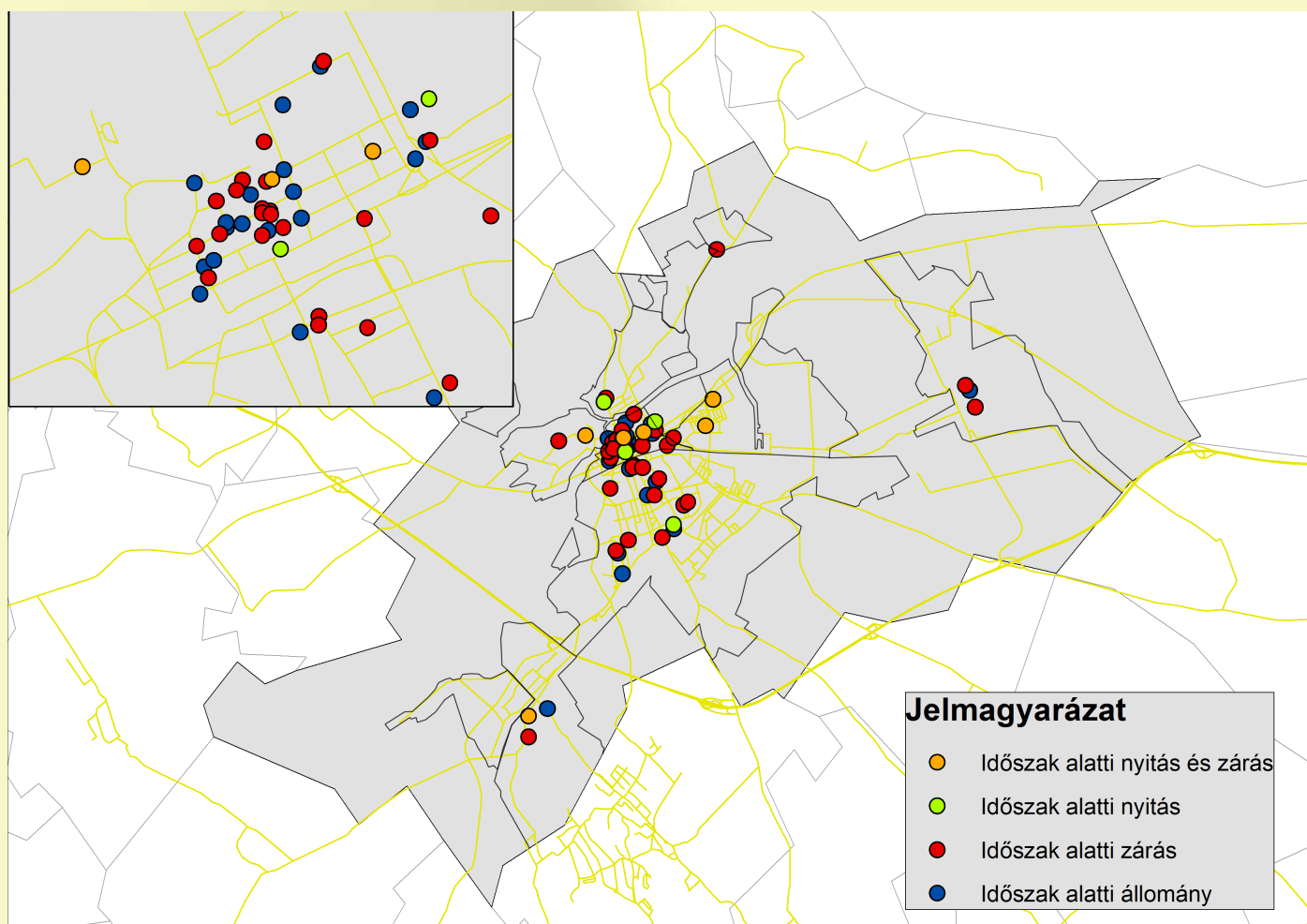
3. táblázat: A magyarországi megyeszékhelyek és megyei jogú városok fiókállományának és ellátási körzetének alakulása a vizsgált időszakban. Megjegyzés: Az ellátott települések száma és az ellátott népesség száma azon településeket foglalja magában, amelyek bankfiók nélküliek és a közúton vett legközelebbi bankfiókjuk az adott megyeszékhelyen/ megyei jogú városban van, magát a megyeszékhelyet/ megyei jogú várost nem.

⁴ A listán szereplő települések medián népességszámai is hasonló irányban változtak: 2 ezer és 7 ezer 2008-ban, 4,5 ezer és 16 ezer 2020-ban.

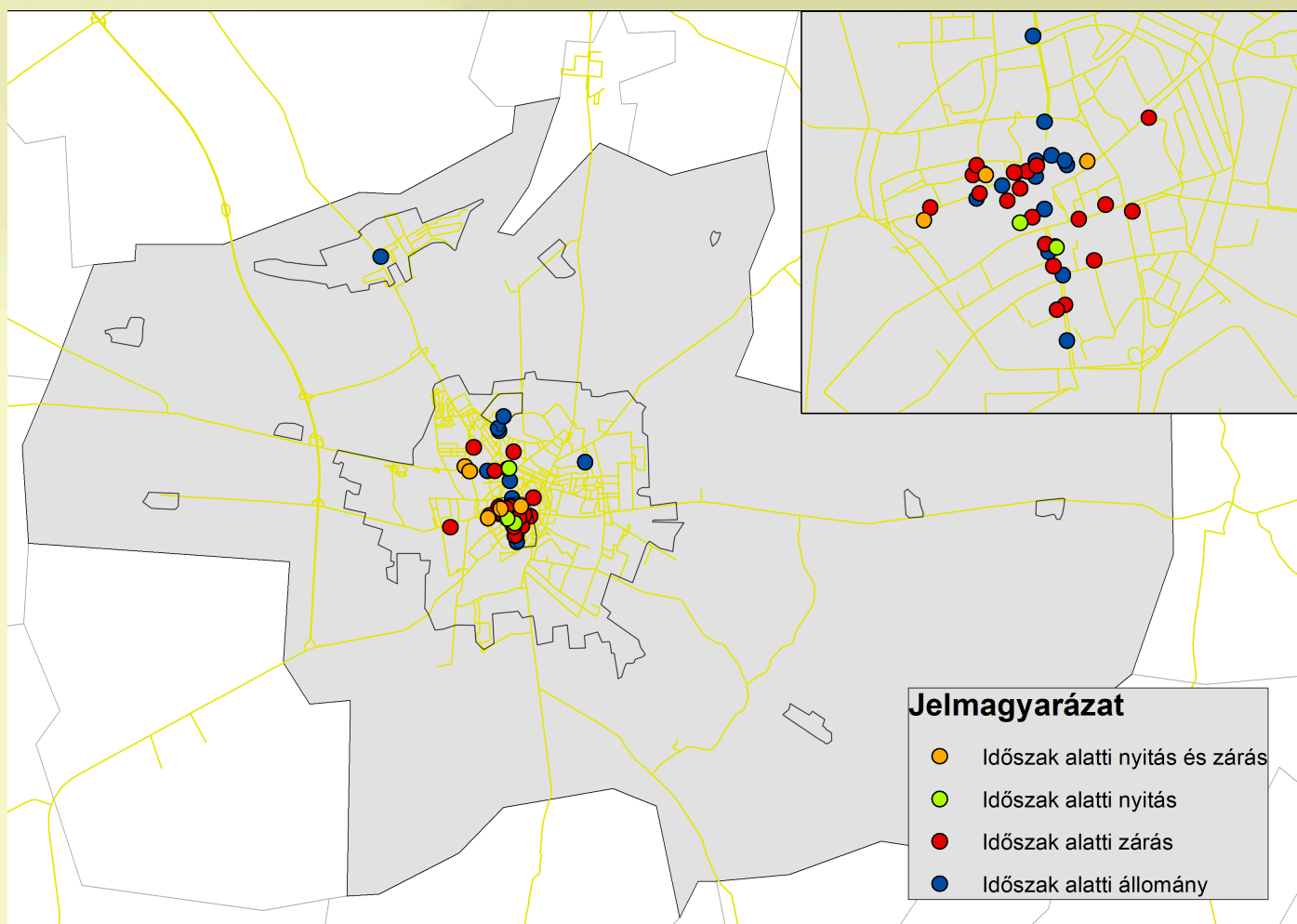
A 3. táblázat a megyeszékhelyek és megyei jogú városok vizsgált időszaki bankfiókállományának alakulását, valamint az ebben a tekintetben vett központi jellegét, ellátási körzetét mutatja. Ismét leolvasható a táblázatból a megyeszékhelyek és nagyobb városok pénzügyi központtá alakulásának erősödése, 2008-ban még 56 település és így 34 ezer lakos, 2020-ban már 199 település és 180 ezer lakos alkotta ezen települések ellátási körzetét. Ezen településeken a fiókok jelentős része, 338 fiók zárt be (ezek között van az időszak alatt kinyitott, majd bezárt fiók is), amely a 2020 végi 378 fiókos állomány fényében mutatja a csoport elemezhetőségét bankfiók bezárási szempontból. Választásunk végül Győrre, Debrecenre és Pécsre esett, melyek fiókbezárás szempontjából az első, második és negyedik helyen vannak a megyeszékhelyek és megyei jogú városok között.

A győri bankfiókalakulást tekintve kitűnik, hogy a különálló városrészekben lévő fiókok nagy része bezárt. A Győrszentiván, Ménfőcsanak és Bácsa hármából, csak egy-egy bankfiók maradt meg az előbbi kettőben, míg öt

fiók bezárára került. Megfigyelhető továbbá, hogy Győr északi - észak-keleti külvárosi városrészén (Gyárvaros) az ott lévő fiókok bezártak, azon egységek is, amelyek az időszak alatt nyitottak ki. Ami a város további részeit illeti, a fiókok arányos száma került bezárára és maradt meg további működésre. A belvárosban a sok fiókbezárás mellett két bankfiók a vizsgált időszak alatt nyitott ki, majd zárt be, továbbá egy új, az időszak végén is működő is kinyitott. A további három fióknyitás a külvárosi városrészekben ment végbe (amelyeknél mindenhol bezárások voltak tapasztalhatók), így elmondható, hogy a leginkább észak-keleti és észak-nyugati irányban elhelyezkedő, nem különálló városrészben lévő fiók az időszak alatt nyílt. Ami a bezárások időzítését illeti, 2015 és 2018 között folyt le a bezárások túlnyomó része (több mint 60 százaléka), a belvárosi és külvárosi fiókbezárások között lényegi időbeli eltérés nem látható. A több bankfiókot bezáró hitelintézetek esetében sem látható egyértelmű térbeli tendencia, ami a belvárosi vagy külvárosi (esetleg különálló városrészben lévő) egységek bezárásának sorrendjét illeti.

5. ábra. A bankfiókállomány változásai Győrött 2008 szeptember és 2020 december között
Megjegyzés: Külön keretes ábrán a belváros látható. Forrás: MNB, OpenStreetMap alapján saját szerkesztés.

6. ábra: A bankfiókállomány változásai Debrecenben 2008 szeptember és 2020 december között
Megjegyzés: Külön keretes ábrán a belváros látható. Forrás: MNB, OpenStreetMap alapján saját szerkesztés.

Debrecen, amely a vizsgált időszakban egy bankfiók nélküli településnek sem volt a legközelebbi pénzügyi szolgáltató központ települése, kizárólag egy különálló városrészen lévő fiókkal rendelkezik, amely Felsőjózsnán található, ez az egység a vizsgált időszakban végig működött. Debrecen esetében továbbá szintén jól kivehető, hogy a bankfiók elhelyezkedése koncentráltabb a belvárosban, mint azt Győr esetében láttuk, nagyobb részük esik belvároson belülre. Ennek is köszönhető, hogy a bankfiókoknak a belvárosban zárt be meglehetősen nagy aránya (vagy működött tovább), továbbá öt fiók is található itt, amely az időszak alatt nyitott, ezekből három zárt be 2020 vége előtt. Észlelhető különbség mutatkozik azonban a város nyugati fele (belváros nyugati széle; nyugati külvárosi rész), valamint a belváros északi fele (belváros északi széle; északi külvárosi rész) között a fiókokat tekintve. Előbbi esetében minden bankfiók bezárással került, még azok is, amelyek a vizsgált időszak alatt nyitak, míg utóbbi esetében sokkal nagyobb arányú a megmaradók száma. Példaként az Egyetemváros említhető, ahol

mindhárom ott lévő fiók megmaradt, de a belvároshoz közelebb eső, északi részen nyitás is volt az időszak alatt. A bezárások a győrihez képest korábban mentek végbe, közel 80 százalékuk 2011 és 2016 között következett be. Időzítést tekintve is az északi-nyugati elkülönítést lehet megtenni, az északabbra fekvő városrészen lévő fiók bezárása az időszak első öt évéhez köthető inkább, míg a nyugatabbra fekvő városrészen bekövetkező bezárások a későbbi évekre tehetők. A több fiókot is bezáró hitelintézeteknél Debrecen esetén sem észlelhető egyértelmű sorrend, ami részben annak köszönhető, hogy a bezárások jelentős része a belvárosban következett be.

Harmadikként Pécs bankfiókjainak elhelyezkedését és időbeli alakulását vizsgáltuk meg, amely az egyik legjelentősebb pénzügyi szolgáltatásokhoz kapcsolódó ellátási körzettel rendelkező megyeszékhely volt Magyarországon a vizsgált időszakot figyelembe véve, ahogy az korábban kifejtésre került. Északkeleti irányban, a különálló városrészen (Vasas és Hird) bezárt egy-egy bankfiók

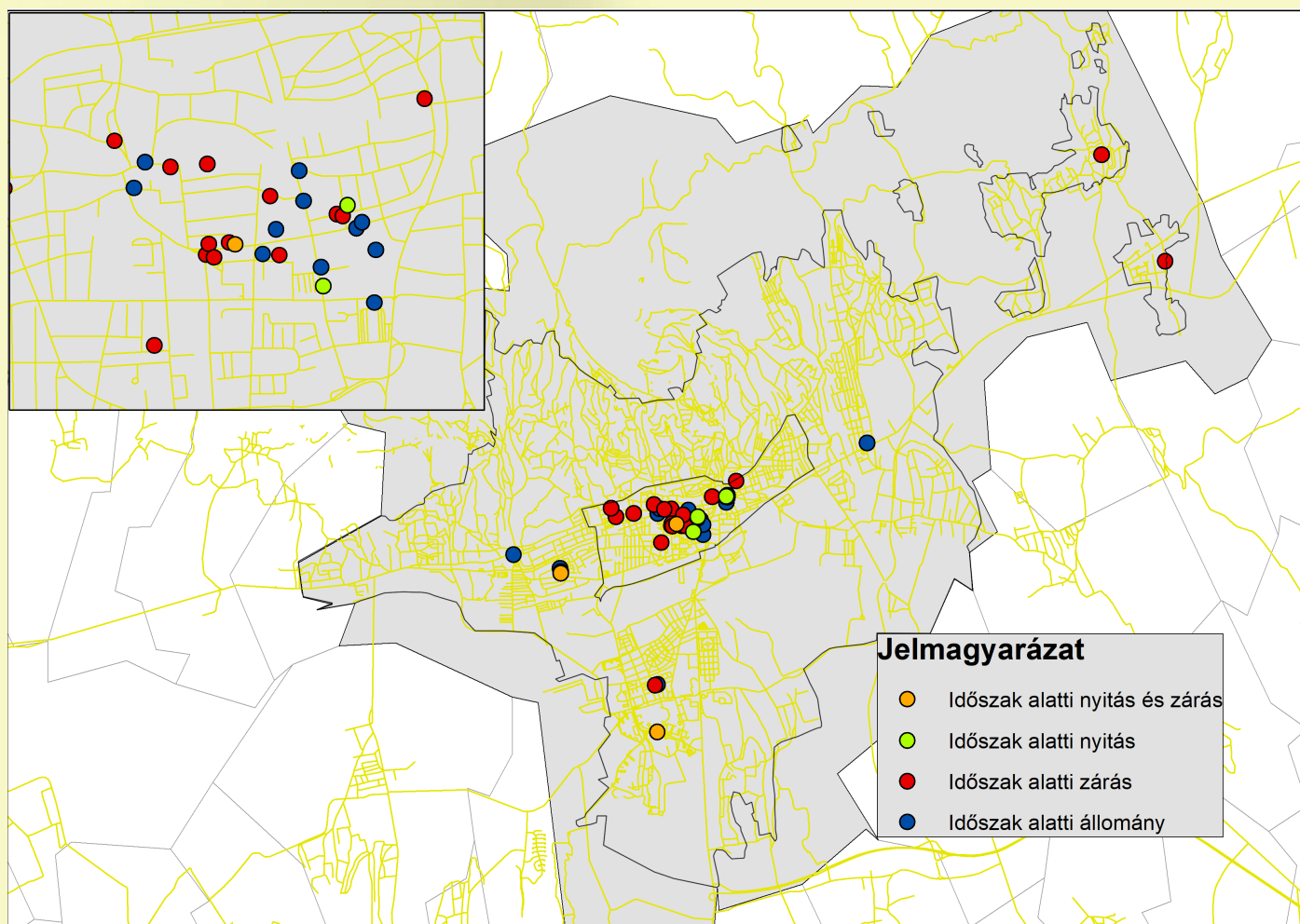
ók az időszak alatt, míg ugyanebben az irányban a belvároshoz jóval közelebb eső külvárosi részen megmaradt az ott működő egység. A déli és nyugati belvárostól távoli városrészekben is megmaradtak bankfiók, amelyet a sok települést és ezáltal lakost magában foglaló ellátási körzet magyarázhat. A lakosok jelentős része (a települések 84, a lakosok 87 százaléka) ezen déli és nyugati irányokból tudják megközelíteni a várost. A fiókbezárások Pécs esetében egyértelműen a belváros nyugati szélére és a nyugati külvárosi részre összpontosultak. Az ide sorolható 12 fiókból mindössze kettő maradt a bankfiókállomány része 2020 végén is. A belváros további részén a bezárást elkerülő egységek aránya (kétharmad) sokkal magasabb volt, valamint két új bankfiók is nyílt. A bezárások időzítése nem tekinthető időben koncentrálnak, 2014 és 2018 között volt a legtöbb bankfiók bezárás, ekkor a bezárások 58 százaléka ment végbe.

Ami a több bankfiók bezárást is végző hitelintézetek

ket illeti, az egyik hitelintézet esetében egyértelműen a külső városrészekből való kivonulás tapasztalható, míg a belvárosi fiók megmaradt, míg egy másik több bezárás mellett döntő hitelintézet esetén az látható, hogy időben előbb a belvárosi, majd a külvárosi egységek bezárását vezényelte le, kiegyensúlyozott belváros-külváros eloszlást kialakítva ezzel.

Összefoglalás

Tanulmányunkban a magyarországi 2008 és 2020 között végbemenő bankfiók bezárási trendet vizsgáltuk meg országos szintű és városi, városon belüli, lokális szintű elemzési fókusszal. Elsőként azt a kérdést jártuk körül, hogy a bezárások hogyan érintették a magyarországi településeket pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés szempontjából, majd ezt a különböző urbanizációs szín-

7. ábra: A bankfiókállomány változásai Pécsen 2008 szeptember és 2020 december között
Megjegyzés: Külön keretes ábrán a belváros látható. Forrás: MNB, OpenStreetMap alapján saját szerkesztés.

tek szerint és hotspot elemzéses módszertannal is megvizsgáltuk. Eredményeink egyrészt rámutatnak, hogy a bezárási trend második hulláma jelentősen csökkentette a bankfiókokkal való ellátottság szintjét a magyarországi községekben. Emellett kutatási eredményeinkből az látszik, hogy a legközelebbi bankfióktól vett távolság egyfelől egyre több bankfiók nélküli település esetében válik releváns kihívássá, másfelől az átlagos távolság jelentősen növekedett az utóbbi megközelítőleg tíz évben, amely leginkább a dunántúli és az észak-magyarországi határmenti községeket és kistelepüléseket érintette.

Tanulmányunkban emellett a bankfióki szolgáltatások szempontjából legnagyobb ellátási körzettel rendelkező települések időbeli változását vizsgáltuk meg, amelyből kitűnt, hogy egyre nagyobb pénzügyi központok jönnek létre, amelyek egyre inkább a nagyobb városokban, megyeszékhelyeken összpontosulnak a fiókbezárásoknak köszönhetően. Ennek megfelelően településen belüli elemzésünkhöz három megyeszékhely bankfiókjainak elhelyezkedése alakulásait vizsgáltuk meg részletesebben: Győr, Debrecen és Pécs eseteit. Eredményeinkből látható, hogy a nagyobb ellátási körzettel rendelkező Pécs esetében fontos szerepet tölt be az ellátási körzet irányában lévő, belvárostól távol eső városrészek bankfiókokkal való lefedettsége. Debrecenben a külvárosi városrésznek számító Egyetemváros időben stabil, több bankfiókkal való lefedettsége feltűnő, ahol az időszak alatt nem történt fiókbezárás. Győrött pedig, ahol a legtöbb bezárás volt tapasztalható a vizsgált időszak alatt, a meglévő bankfiókok számához viszonyított bezárások térben relatíve egyenletesen oszlottak el, leginkább a Gyár város városrész emelhető ki, ahol a meglévő vagy a vizsgált időszak alatt kinyitó egységek is bezártak az elemzett periódus alatt.

A kutatás további lehetséges irányaként a bankfiók elhelyezkedésének, valamint a fiókbezárásoknak hitelezéssel való kapcsolata adódik. Egyrészt érdemes lehet megvizsgálni, hogy a hitelezés és a bankfiókbezárások közötti kapcsolat esetében melyik irány hatása erősebb: a hitelezés jelentős visszaesése előzi meg és készíteti így a bankokat a fiókjaik bezárására, vagy inkább a bezárási döntés okán esik vissza jelentősen a hitelezési volumen egy adott térségben. Emellett a bankfiók közelségének hitelfelvételre és így pénzügyi bevonódásra gyakorolt hatásának vizsgálata képezheti jelen tanulmány eredményeinek továbbgondolását.

Irodalom

- Aczél Ákos - Banai Ádám - Borsos András - Dancsik Bálint 2016: *A lakáshitelek felárát meghatározó tényezők azonosítása a magyar bankrendszerben*, *Hitelezési Szemle*, 15(4), 5-44.
- Alamá, Luisa - Tortosa-Ausina, Emili 2012: *Bank branch geographic location patterns in Spain: some implications for financial exclusion*, *Growth and Change - A Journal of Urban and Regional Policy*, 43(3) 505-543 DOI: 10.1111/j.1468-2257.2012.00596.x
- Anselin, Luc - Syabri, Ibnu - Kho, Youngihn 2006: *An introduction to spatial data analysis*. *Geographical Analysis*, 38(1) 5-22. DOI: 10.1111/j.0016-7363.2005.00671.x:
- Avery, B. Robert 1991: *Deregulation and the Location of Financial Institution Offices*, *Federal Reserve Bank of Cleveland, Economic Review*, Volume 27(3) 30-42.
- Burgstaller, Johann 2017: *Dynamics of Retail-Bank Branching in Austria*, *Economic Notes, Review of Banking, Finance and Monetary Economics*, 46(3) 527-554, DOI: 10.1111/ecno.12087
- ECB 2021: *Statistical Data Warehouse - SSI - Banking Structural Financial Indicators*
Letöltve: 2021. 05. 20
- El-Meouch Nedim Márton - Alpek B. Levente 2021: *A magyarországi bankfiókhálózat területi elhelyezkedésének és klasztereződésének vizsgálata az európai bankfiók bezárási trend közepette 2020-ban*, *Európai Tükör*, 24(1) 131-148. DOI: 10.32559/et.2021.1.7
- Gál Zoltán 2005: *The development and the polarised spatial structure of the Hungarian banking system in a transforming economy*. In: Barta Gy, G. Fekete É, Szörényiné Kukorelli I, Timár J (ed.) *Hungarian Spaces and Places: Patterns of Transition Chapter 12*. Pécs: Centre for Regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences, 2005. pp. 197-219. (ISBN: 963 9052 46 9)
- Gál Zoltán 2010: *Pénzügyi piacok a globális térben*, Akadémiai Kiadó, Budapest, ISBN: 9789630588201
- Getis, Arthur - Ord, J. Keith 1992: *The Analysis of Spatial Association by Use of Distance Statistics*, *Geographical Analysis* 24(3) 189-206 DOI: 10.1111/j.1538-4632.1992.tb00261.x

- Kovács Sándor Zsolt 2017: [Város-vidék-kapcsolat a magyar pénzintézetláncban](#). *Területi Statisztika*, 57(5) 495-511 old. DOI: 10.15196/TS570502
- KSH 2020: [Helységnévtár](#).
- MNB 2020: Pénzforgalmat bonyolító hálózati egységek és ATM-ek elhelyezkedésére, valamint a nyújtott szolgáltatásokra vonatkozó adatok, P56 adatszolgáltatás
- MNB 2021: [Pénzügyi Stabilitási Jelentés](#) (2021. június), Letöltve: 2021. 08. 05
- Morrison, Philip S. - O'Brien, Rachel 2001: [Bank branch closures in New Zealand: the application of a spatial interaction model](#), *Applied Geography*, 21(4) 301-330 DOI: 10.1016/S0143-6228(01)00014-5
- Ord, J. Keith - Getis, Arthur 1995: [Local Spatial Autocorrelation Statistics: Distributional Issues and an Application](#), *Geographical Analysis* 27(4), 286-306. DOI: 10.1111/j.1538-4632.1995.tb00912.x
- Stix, Helmut 2020: [The Austrian bank branch network from 2000 to 2019 from a spatial perspective](#), *Financial Stability Report*, Oesterreichische Nationalbank (Austrian Central Bank), 40, 87-101.
- Szakálné Kanó, Izabella 2011. [A gazdasági aktivitás térbeli eloszlásának vizsgálati lehetőségei](#), *Statisztikai Szemle*, 89(1), 77-100.
- TeIR 2020: KSH Települési T-Star adatok, Budapesti BP-Star adatok
- Temesvary, Judit 2011: [Some determinants of commercial bank behavior](#), *Doctoral Dissertation*, Faculty of the Graduate School of Cornell University, Degree of Doctor of Philosophy Elérhető:
- Tranfaglia, Anna 2018: [Shrinking Networks: A Spatial Analysis of Bank Branch Closures](#), *Federal Reserve Banks of Philadelphia Working Paper*, No. 18-12, DOI: 10.21799/frbp.wp.2018.12
- Zhao, Lihua 2002: [The Integration of Geographical Information Systems and Multicriteria Decision Making Models for the Analysis of Branch Bank Closures](#). *Doctoral Dissertation*. The degree of Doctor of Philosophy at the University of New South Wales Faculty of the Built Environment University of New South Wales. Sydney, Australia, May 2002.
- Zhao, Lihua - Garner, Barry - Parolin, Bruno 2004: [Branch bank closures in Sydney: A geographical perspective and analysis](#). *Geoinformatics 2004. Proc. 12th Int. Conf. on Geoinformatics - Geospatial Information Research: Bridging the Pacific and Atlantic*. University of Gävle, Sweden, 7-9 June 2004.
- Zhao, Lihua - Garner, Barry J. 2001: [Developing GIS Tools to Integrate MCDM Models for the Analysis of Bank Branch Closures](#)

A mindennapos testnevelés hatása a Dél-Dunántúl lakosságának sportolási szokásaira és életmódjára

VARGÁNÉ SZALAI KATA* - VARGA TAMÁS - MARTON GERGELY

Absztrakt

Magyarországon az utóbbi években stratégiai kérdéssé vált a sport. Ennek egyik lépése a mindennapos testnevelés bevezetése a közoktatásban. A törvény bevezetésének célja, hogy a felnövekvő generáció életmódjába beépüljön a mindennapi fizikai aktivitás igénye és az egészséges életmódra való törekvés. Vizsgálatunk során felmértük a Dél-Dunántúl különböző településtípusain élő lakosságot arra vonatkozóan, hogy milyen eltéréseket vagy éppen azonosságokat mutatnak a sportolási hajlandóság, az egészséges életmód és a káros szenvedélyek témaköreiben. Az online mintavétel során 634 főt értünk el. Az adatfeldolgozás MS Excel program segítségével történt. Kutatásunkból kiderül, hogy az életmódból adódóan a rurális és urbanus terekben a sportfogyasztás és az egészséges életmód kérdésköre kiegyenlítődött. Az éppen aktuális trendek mindenhol elérnek településtípustól függetlenül. Igény lenne a helyes életvitelre, viszont a megvalósítással adódnak a legnagyobb problémák. A mindennapos testnevelés eddigi eredményessége, hogy elméletben helyes irányba tereli az egészséges életvitel és a mindennapos testnevelésről való gondolkodás, viszont az aktív sportfogyasztás a gyakorlatban nem képes megvalósulni, ahogy az egészséges táplálkozás sem. A társadalom kognitív képzetében jól szerepel, de a mindennapokba már nem épül be.

Kulcsszavak: településtípusok, egészséges életvitel, mindennapos testnevelés

** A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-3-I kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült*

Bevezetés

Korunk számos társadalmi problémája egyensúlytalanságot eredményez. Jelentősen nő az iskolarendszerben eltöltött idő, így kitolódik a munkába állás életkora, ami a nyugdíjba vonulás időpontjának eltolódásához vezet és ezzel párhuzamosan nő az idős emberek száma és aránya, ami a gyermekvállalási kedv csökkenését képezi.

A társadalomfejlődés és az urbanizáció következtében kizorításra kerül a fizikai aktivitás a mindennapi életből, a fizikai munkát helyettesítik a gépek, sok esetben pedig már a vásárlást is el tudjuk végezni az interneten keresztül (PAVLÍK, G. 2015). Pedig a megfelelő fizikai aktivitásnak, amelynek egyik fontos alapja lehet a sport, kulcsfontosságú szerepe lehet a hosszútávú munkavállalásban. A sport pozitív hatással bír a mentális és érzelmi egészségre is, mely során javul a hangulatunk, feltöltődünk energiával. Ezekon kívül kontrollálható a testsúly, javítható az alvás minősége, mely hosszabb távon csökkenti a betegségek kockázatát (BARRETT, C. 2009).

A testnevelés a napi fizikai aktivitáson kívül segíti az aktívabb életmód kialakulását és annak felnőttkori fenn tartását, valamint kedvező hatást gyakorol a tanulók is-

kolai teljesítményének számos szegmensére (MIKULÁN, R. 2013). Az egyik legkézenfekvőbb megoldás a rendszeres testmozgás és annak beépülése a mindennapi életvitelbe, ennek pedig egyik eszköze lehet a mindennapos testnevelés.

Ahhoz, hogy az élethossz növekedésével együtt az életminőséget és a munkabíró képességet is minél hosszabb ideig fent tudjuk tartani, meg kell állítani azt a folyamatot, amely az elöregedés mellett a digitális forradalom és egyéb modernizációs hatások következtében egy inaktív életformát folytató társadalmat is eredményezett. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy Magyarországon az utóbbi években stratégiai kérdéssé vált a sport, a „sportoló nemzet” célkitűzés. Ennek egyik stratégiai lépése volt a „mindennapos testnevelés” bevezetése a 2012/2013-as tanévtől, felmenő rendszerben (Nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Nkt.) 27. § (11)).

NAGY Á., FINTOR G. és BORBÉLY SZ. (2015) kutatásából kiderül, hogy a szülők 70%-a ért egyet a mindennapos testnevelés bevezetésével. A gyermekkori sportolási szokások meghatározzák a felnőttek sportolását, ami közvetlenül befolyásolja a gyerekeik sportolási szokásait.

A rendszeresen sportolók magabiztosabbak, jövőorientáltabbak, egészségesebbek és jobb a mentális és pszichológiai állapotuk. Egy másik kutatás is megerősíti ezt a tényt, miszerint a felnőttkori életvitelt nagymértékben befolyásolják azok az értékek, amiket gyermekkorban szerzünk (BARNETT és MTSAI. 2008).

A tanulók 63,7%-a szereti a mindennapos testnevelést és 66,1%-uk ezen felül rendszeresen sportol egyesületekben, szakkörökben, az iskolában iskola idő után, otthon vagy a lakhelyük környezetében (DOBI, B.- BÁCSNÉ BÁBA, É. 2018).

RÉTSÁGI (2015) szerint a sport általi szocializációban az iskolai testnevelés kiemelt szerepet játszik. MOSCHONIS és mtsai. (2013) kutatásából kiderül, hogy a napi ötszöri megfelelő táplálkozás és a rendszeres mozgás hozzájárul az egészséges életvitel kialakításához és rögzítéséhez egyaránt.

A rendszernek minden köznevelési intézményben egységes előírások mentén kell működnie, viszont a társadalmi paraméterek alapján a kistelepülések és a nagyvárosok egészen más helyzetben vannak a folyamat gyakorlati kivitelezésével kapcsolatban, ezáltal teljesen más hatásmechanizmusokról beszélünk. A bevezetés óta eltelt évek alapján vizsgálható már a folyamat eredményessége vagy sikertelensége.

A Dél-Dunántúl társadalomföldrajzi jellemzői

Választott kutatási területünk a Dél-dunántúli régió, amely teljes népessége 2018-ban a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 886 840 fő, népsűrűsége 61,95 fő/km². Országos viszonylatban a 3. legnagyobb területtel rendelkezik, ezáltal közepes méretű régiónak számít. A régió 24 járásra osztható, ebből tíz Baranya megyében, nyolc Somogy megyében, hat Tolna megyében található. A 656 településből csak 41 a városok száma (MOLNÁR, T-ILK, B. F. 2010), és Pécs az egyedüli nagyváros a térségben, ami országos viszonylatban az ötödik legnagyobb településünk.

A régió összességében meglehetősen gyéren lakott, túlnyomó többségben kis településekből áll, amelyek lakosainak száma 74%-ban nem haladja meg az 1000 főt. További negatívuma a zsákfalvas és aprófalvas településszerkezet (MOLNÁRNÉ BARNA, K. - MOLNÁR, T. 2011).

A községeknek többségében folyamatosan csökken a népességszáma és alacsony a lakosság aktív korú foglalkoztatottsági, képzettségi szintje. Külön problémaként

jelenik meg a szegregáció irányába elindult települések köre, melyek lakói legtöbb esetben nem rendelkeznek rendszeres munkajövedelemmel, esetenként nyugdíjból és társadalmi juttatásokból, segélyekből élnek. Ezen településekben az alapellátás fenntartására törekcszenek elsősorban. Pécs a Dél-Dunántúlon egyedülálló, lakosságát tekintve 16,1%-a él itt a régiónak, ez hivatalosan körülbelül 140 ezer főt jelent. Széles kutató-, szellemi- és munkaerőbázissal rendelkezik. A Dél-Dunántúlon az egyetlen regionális központ, mely országos szinten is teljes értékű központként funkcionál. A város igazi versenytársai a régió kívül találhatók. Ezzel szemben Kaposvár (50 ezer főt meghaladó település) teljes értékű, míg Szekszárd inkább hiányos szerepkörű megyeszékhelyként határozható meg. Országos viszonylatban megállapítva, hiányoznak a régióból a „funkcionális középvárosok” (kivétel Siófok). A dinamikusan fejlődő városok a Balaton déli partján találhatók (HAJDÚ, Z. 2006).

A régióban 422 köznevelési intézmény található. Az iskolázottság tekintetében, a 2011-es népszámlálás alapján, mindhárom megyében a megfelelő korú népesség 1% alatt van, akik az általános iskola első osztályát nem végezték el és 93,5% felett, akik az általános iskola 8. évfolyamát elvégezték. 38-46% között az érettségivel, 13-17% között pedig a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma (KSH, 2011).

A régió népességének egészségi állapota sem mutat túl pozitív képet. Az 1000 főre jutó halálesetek száma a régiók között a második legrosszabb eredményt mutatja (14 ezrelék feletti). A vezető halálozási okok a keringési rendszer betegségei és a rosszindulatú daganatos megbetegedések. Ezek a tények abszolút összefüggésben vannak a térség gazdasági fejlettségével (MOLNÁRNÉ BARNA, K.-MOLNÁR, T. 2011).

Mindezek függvényében elmondható, hogy a régió ideális választás a vizsgálat területének, mivel egyrészt fokozottan jelentkezik az előregedés, másrészt jelentős az elvándorlás és a vidékre vagy agglomerációba költözés, mindezekből adódóan pedig a passzív életvitelben történő elmozdulás a mindennapos testnevelés miatt várhatóan könnyen detektálható.

A mindennapos testnevelés általános jellemzői

A mindennapos testnevelés bevezetéséről szóló jogszabály a Nemzeti Köznevelésről szóló CX. törvényben (Köznevelési Törvény) került előírásra. A mindennapos testne-

velést 2012. szeptember 1-jétől bevezették minden köznevelési intézményben felmenő rendszerben, azaz első, ötödik és kilencedik osztályokban. A törvény előírja, hogy a nappali rendszerű iskolai osztályokban napi egy órarendi tanóra keretei között kötelező beépíteni a heti öt óra testnevelést, amennyiben ez nem valósítható meg, egyéb lehetőségeket kínálhat az iskola. Például, ha a 3+2 vagy 4+1-es rendszert választja az iskola, akkor az első szám az órarendbe beépített testnevelés órák számát jelenti, a második pedig a délutáni sportszakkört/sportkört. A délutáni testnevelés néven meghirdetett különböző iskolai keretek közötti sportágakat (pl. labdarúgás, kosárlabda, aerobik) választhatnak a diákok, melyeket többnyire az iskola testnevelő tanárai tartanak, de az is előfordul, hogy külsős pedagógusokat vonnak be (pl. tánctanárokat). Az iskolának lehetősége van arra, hogy a testnevelést dupla óra (2x45 perc) keretei közt hirdesse, és ennek megfelelően szerepeljen az órarendben. Azok a diákok, akik versenyszerű sporttevékenységet folytatnak és egyesületi tagsággal rendelkező igazolásuk van vagy amatőr sportolói szerződés alapján sportolnak, ki tudják váltani a heti plusz kettő iskolai testnevelés órát (2011. évi CXCV. törvény). Nehéz nyomon követni az egyesületben sportoló diákokat, ugyanis ők a félév elején (szeptemberben és februárban) adják le igazolásaikat, majd ezt követően nincs mód az edzésre járás ellenőrzésére, így előfordulhat, hogy a diákok nem is ott sportolnak, ahol a testnevelő tanáruk tudja.

Célok és módszerek

A kutatásunk elsődleges célja felmérni a mindennapos testnevelés hatásait a különböző településtípusokon élők körében, majd azonosítani, hogy megjelennek-e az egészséges életmód és annak paraméterei a vizsgált személyek mindennapjaiban.

Felmérni azokat a személyeket, akik ismerik a folyamatot, de nem vettek részt benne, és összevetni az eredményeket azokkal, akik részt vettek a folyamatban közvetlenül vagy közvetett módon, azaz gyermekeik által kapcsolódnak a mindennapos testneveléshez. Mindezt meghatározni a különböző településföldrajzi tényezők viszonylatában.

Saját kérdések alapján összeállított (59 kérdés), zömében Likert-típusú és zárt kérdésekből álló online kérdőíves vizsgálati módszert alkalmaztunk. A vizsgálatban való részvétel önkéntes alapon, anonim módon történt, a

felmérés 2021. április-májusában zajlott. A mintavételt a Google Űrlap segítségével online formában bonyolítottuk le. Az online mintavételből adódóan női válaszadói többlet figyelhető meg, valamint többségben felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek kitöltőink. Ilyen demográfiai anomáliák a legtöbb felmérésben tapasztalhatók, azonban megtekintettük, hogy ezen eltérés megmutatkozik-e az eredményekben, de nem tapasztaltunk szignifikáns különbséget.

A kérdőívet 634 (férfi 191, nő 443) személy töltötte ki, 24,45% „Z generációba” tartozik, akik 1996-2010 között születtek, 26,97% „Y generációba” (1982-1995), 43,38% „X generációba” (1961-1981) és 5,21%-uk a „Baby-boomerek” (1941-1960) körébe.

A kutatásban résztvevők 18. életévüket betöltött személyek, akik a Dél-Dunántúlon élnek, dolgoznak vagy tanulnak. A paletta széles olyan tekintetben, hogy különböző területen dolgozó, tanuló diákokat sikerült elérnünk (pl. oktatás, egészségügy, számvitel-pénzügy, turizmus-vendéglátás, építőipar, művészet-kultúra). A kitöltők 36,91%-a Pécsen, 19,09%-a középvárosban, 23,03% kisvárosban, 20,98% falvakban él.

Kitöltőinket csoportosítottuk a rendszerben részt vettek közvetett vagy közvetlen formában és a rendszerben nem vettek részt kategóriákra. A kitöltők 26,34%-a részt vett a mindennapos testnevelésben, 28,08%-uk gyermeke(i) által találkozott a rendszerrel, míg 45,58%-uk abszolút nem találkozott a mindennapos testnevelés gyakorlati rendszerével.

A legtöbb választ egy 4 fokú Likert-skálán kellett bejelölniük a kitöltőknek (4-mindig, 3-gyakran, 2-ritkán, 1-egyáltalán nem). A kapott adatokat Microsoft Excel program segítségével, egyszerű matematikai-statisztikai módszerrel (százalék, átlag, darabteljesítmény, sum) dolgoztuk fel.

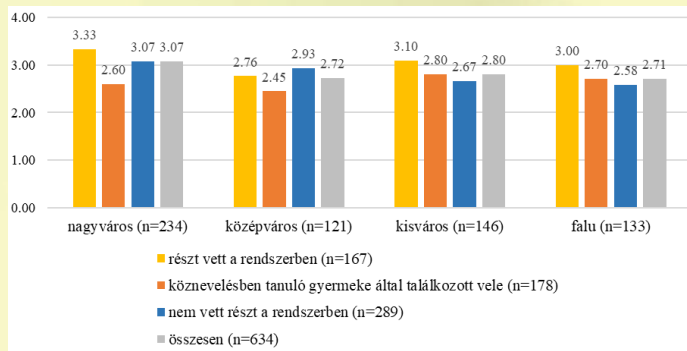
Kutatási eredmények

A sportolási gyakoriság, sportolási hajlandóság megjelenése a különböző településtípusokon élő népesség körében

A négyfokú Likert-skálát (4 - mindig, 3 - gyakran, 2 - ritkán, 1 - egyáltalán nem) átlagolva az 1. ábrán jól látható, hogy a középvárosi kategória kivételével minden településtípus kitöltői közül azok sportolnak a leggyakrabban, akik részesei voltak a mindennapos testnevelés

rendszerének (megjegyzendő, hogy ez a nagy arányú fiatal válaszadó okán tapasztalható, de ez szükségszerű volt a vizsgálat tematikájából adódóan). Nagyobb települések esetén a második helyen a rendszerben nem vettek részt, míg a kisebb települések esetében azok állnak, akik a gyermekeik által ismerik a rendszert. Pozitív mindenképpen megjegyezni, hogy a falvakban élő népesség sem mutat lemaradást a heti rendszeres sportolási gyakorisággal kapcsolatban a városban élő lakossághoz képest.

A falvaknál a labdarúgás népszerűsége adhatja meg ezt az eredményt. A 20. század első felében nagy számban létesítettek labdarúgó sportpályákat, és ezek a pályák a fiatalok sportolási lehetőségeit biztosították a falvakban, a régi hagyományokat megőrizve a fiatalok még

1. ábra: Heti rendszerességu sportolási gyakoriság megjelenése a különböző településtípusokon élő lakosság között. négyfokú Likert-skála alapján (4-mindig, 3-gyakran, 2-ritkán, 1-egyáltalán nem). Forrás: saját szerkesztés.

n=634		Kategóriák	Nagyváros (n=234)	Középváros (n=121)	Kisváros (n=146)	Falu (n=133)
részelt vett a rendszerben (n=167)	nem sportol		5	2	3	4
	heti 1-2x		21	3	8	7
	heti 3-4x		34	9	11	12
	heti 5 vagy annál többször		27	3	9	9
köznevelésben tanuló gyermeke által találkozott vele (n=178)	nem sportol		9	10	6	6
	heti 1-2x		18	17	15	19
	heti 3-4x		15	14	17	8
	heti 5 vagy annál többször		6	6	8	4
nem vettek részt a rendszerben (n=289)	nem sportol		7	8	14	19
	heti 1-2x		32	14	25	25
	heti 3-4x		39	27	23	13
	heti 5 vagy annál többször		21	8	7	7

1. táblázat: Sportolási rendszeresség településtípusonkénti megoszlása. Forrás: A szerzők saját szerkesztése

napjainkban is kijárnak mozogni ezen sportpályákra. A nagyvárosi lakosságot összehasonlítva a közép-és kisvárosokkal magasabb számú sportolási gyakoriságot mutat, ez valószínűleg annak köszönhető, hogy egy nagyvárosi lakos könnyebben eléri a különböző sportinfrastrukturális létesítményeket, és nagyobb választékot nyújt számára a város, ahol megtalálja a kedvére való sportmozgást. Eredményeink között kimagaslanak a nagyfalvakban lakók válaszai, ez valószínűleg a városi agglomerációnak és/vagy a természetközelségnek köszönhető.

A 21. századra elmondható, hogy az életmód rurális és urbánus terekben kiegyenlítődött a sportfogyasztást illetően (is), nincsenek jelentős különbségek a településtípusok között, ugyanis azonos trendeket követnek a kistépüléseken és nagyvárosokban élők egyaránt.

Továbbá megjegyzendő, hogy a modern, új sportok és azok hozzáférhetősége megváltozott az elmúlt két évtizedhez képest, ami a hagyományos sporttól elveszi a teret (kondicionáló termék, world jumping, street workout stb.).

A sportolási rendszeresség tekintetében elmondható (1. táblázat), hogy a nagy-és középvárosi kategóriában kiemelkedő azon kitöltők száma, akik hetente 3-4 alkalommal sportolnak rendszeresen, attól függetlenül, hogy részt vettek-e a rendszerben vagy sem (ez szintén a mintavételben szereplő magas fiatal korosztályok okán tapasztalható).

Ez kis részben köszönhető annak, hogy a nagyobb városok lakosai számára több a sportolási lehetőség. Viszonylag alacsony minden településtípuson a heti öt vagy annál több alkalommal sportolók köre, akik ilyen gyakran sportolnak, valószínűleg hivatásszerűen végzik, ezért nem befolyásolja őket, hogy mely településtípuson élnek. A kisebb települések esetén szintén heti 3-4 alkalommal sportolnak azok, akik a rendszerben részt vettek. A rendszer előtt iskolába járók hetente 1-2 alkalommal, míg a kisvárosi csoportban heti 3-4 alkalommal, falvakban heti 1-2 alkalommal végeznek rendszeres sportmozgást azok a kitöltők, akik a gyermekeik által kapcsolódnak a mindennapos testneveléshez. Pozitívum, hogy minden kategóriában viszonylag kevesen vannak, akik egyáltalán nem sportolnak.

Sportolási lehetőségek az adott településen

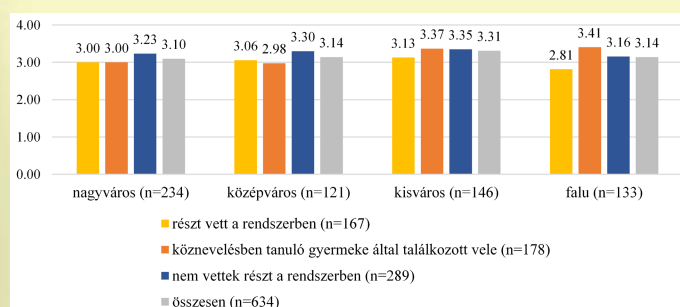
Megkérdeztük azt is, hogy az adott település, ahol él, milyen sportolási lehetőségekkel bír. A kitöltők 60% felett jelölték az uszodát, 70% felett a konditermet, kültéri kondiparkot, kerékpárutat és a különböző természeti adottságokat. Természetes és mesterséges vizeink egy része alkalmatlan fürdésre és egyéb sporttevékenységre, legtöbb esetben futni, kerékpározni, túrázni és sétálni lehet a tavak körül. A Dél-Dunántúlon fellelhető néhány természeti adottság, melyek alkalmasak sportolásra, például az Orfűi-tó, ahol lehet evezni és úszni, a Desedát, Malomvölgyi-tavat és Tüskésréti tavat körbe lehet futni, utóbbin egy wakeboard pálya is működik, valamint a Balaton is alkalmas mindenféle vízi sportra. Megfelelő időjárási viszonyok mellett akár téli sportra is potenciálisak. A kitöltőink 85% felett jelölték a sportpályák meglétét, de közel 3% jelölte, hogy nincs a településen semmilyen lehetőség, így a közeli településre jár sportolni.

Kíváncsiak voltunk, hogy mennyire használják ki sportolásra és túrázás/kirándulásra a település adta lehetőségeket, illetve, hogy hajlandók-e elutazni ezekért a programokért. A kitöltők csak 13,25%-a sportol állandó jelleggel a település természet adta lehetőségeit kihasználva, míg közel 60% egyáltalán nem vagy ritkán. Lakóhelyétől távolabb csak a kitöltők 10%-a utazik el azért, hogy sportolhasson. Kirándulást és túrázást tekintve válaszadóink több, mint 60%-a kihasználja a környék természeti adottságait, viszont, csak 40%-uk utazik el a településen kívülre kirándulás céljából. Ezáltal kiderül, hogy a természet adta lehetőségek nincsenek kellőképpen kihasználva se a túrázás se általában a sportolás tekintetében.

A mindennapos testnevelés szükségessége

A heti öt óra mindennapos testnevelés szükségességéről is kérdeztük a kitöltőinket (2. ábra). A válasz egységes, ugyanis minden településtípuson élő népesség túlnyomó többsége egyértelműen úgy gondolja, hogy szükséges a heti öt óra mozgás iskolai keretek között.

Nagy-és középvárosi kitöltőink közül a legmagasabb arányt azok mutatják, akik nem vettek részt a rendszerben, a kisvárosok és falvak esetén pedig akik szülőként találkoztak a mindennapos testneveléssel. Ezáltal következtethetünk arra, hogy ők most felnőttként és szülőként úgy gondolják, hogy szívesebben mozogtak volna nap mint nap, az iskolai keretek között, valamint magát a rendszert is pozitívan ítélik meg. A mindennapos testnevelésen kívül is látszik a társadalomban a sport hatásainak pozitív megítélése településtípusoktól függetlenül, azonban negatívum, hogy nem sikerül ezen megítélést gyakorlati sporttevékenységgé alakítani, ezáltal pedig nem épült be a mindennapi életvitelbe. A rendszer még fiatal, így a komoly szemléleti változás a jövőben valósulhat meg.

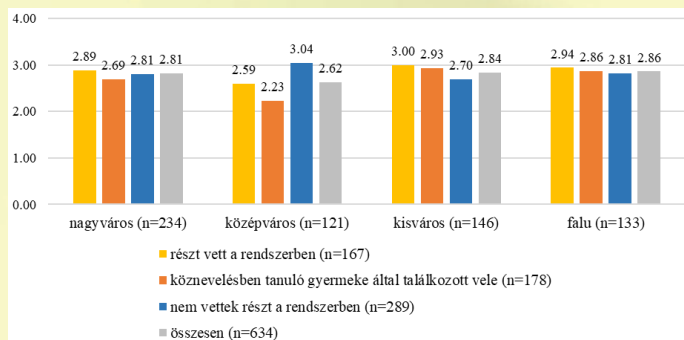
2. ábra: Heti 5 óra testnevelés szükségessége. négyfokú Likert-skála alapján (4-szükséges, 3-inkább szükséges, 2-néha szükséges, 1-nem szükséges).

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

Az egészséges táplálkozás vizsgálata a különböző településtípusokon élő népesség körében

Az egészséges életvitel kialakításának másik nagyon fontos pontja az egészséges táplálkozás. A sporthoz hasonlóan itt is már kisgyermek korban célszerű a helyes étkezési szokásokat kialakítani, hogy a későbbiekben rutinszerűen tudjuk alkalmazni. Persze, a felnőttkori életmódváltás sem kizárt, amihez például egy táplálkozási tanácsadó segítségét kérhetjük, aki egyénre szabott étrenddel látja el a vendégeit. Fontos még megemlítenünk, hogy az egészségtelen táplálkozás a szív- és érrendszeri megbetegedésekhez vezethet és ezen betegségek súlyosan érintik a magyar lakosságot.

Kutatásunk során felmértük, hogy a különböző településtípusokon élők milyen hajlandóságot mutatnak az egészséges táplálkozás tekintetében (3. ábra). Válaszaikból kiderül, hogy igény lenne a helyes táplálkozásra, viszont valószínűleg a kitöltők életvitelük és rohanó mindennapjaik miatt nem képesek kialakítani egy olyan rendszert, ami önmaguknak jó és beleillik a munkahelyi elfoglaltságaikba, valamint hiányos ismeretekkel rendelkezni az egészségtudatosság terén. Legtöbb esetben a „gyakran” táplálkozik helyesen válaszlehetőséget jelölték a kitöltők függetlenül attól, hogy melyik településtípuson élnek. A válaszadók többsége szeretne helyesen táplálkozni, viszont nem tudja pontosan, hogyan is tudná megvalósítani mindennapjaiban.

3. ábra: Egészséges táplálkozásra való hajlandóság a különböző településtípuson élők körében. 4 fokú Likert-skála alapján (4-mindig, 3-gyakran, 2-ritkán, 1-egyáltalán nem). Forrás: A szerzők saját szerkesztése

Összegzés, következtetések

A mindennapos testnevelés egy kitűnő elképzelés arra vonatkozóan, hogy a diákok már fiatal korukban ismerjék fel az élethosszig tartó sporttevékenység fontosságát, valamint építsék be a mozgást mindennapjaikba. Minden sporttal kapcsolatos korábbi kutatásból kiderül, hogy a mozgás elengedhetetlen az egészséges életvitel szempontjából. Fontos lenne, hogy iskolai keretek között minden tanuló találjon önmaga számára kedvelt sportágakat, melyek beleépülhetnek az életvitelükbe.

Az elmúlt években a sportolást illetően pozitív irányú változás indult el, divatosá vált a kondicionáló terembe járás és a különböző csoportos órákon való részvétel. Mindig újabb és újabb trendek jelennek meg és kerülnek bevezetésre, amelyek az emberek számára újabb és újabb motivációs faktort jelentenek, ugyanis abszolút érdeklődést váltanak ki az aktualitások iránt. Ezek az újdonságok elveszik a teret a hagyományos sportágaktól, mint például a futástól, kerékpározástól. Igaz, napjainkban a különböző futóversenyeken való részvétel reneszánszát

éli és emellett új típusú sportágak is megjelentek, mint például a Spartan Race, de mindezek fogyasztása jellemzően felnőttkori sajátosság.

Kutatásunkból kiderül, hogy az emberek szeretnék egészségesebben élni és táplálkozni, ami egybeesik a mindennapos testnevelés és a közétkeztetési reform céljaival, azonban az is kiderül, hogy a bevezetett intézkedések hatása csupán kognitív szinten realizálódik, de a mindennapokba nem épül be.

Vizsgálatunkból az is egyértelműen kiderül, hogy a lakosság elméleti gondolkodása a témakörrel azonosságot mutat attól függetlenül, hogy milyen településtípuson él, és hogy részt vett-e a mindennapos testnevelésben vagy sem. Ennek magyarázata, hogy a mindennapos testnevelés homogén működéssel bír, és nem veszi figyelembe a területi különbségeket és a környezeti adottságokat, ezáltal nem is használja ki ezek előnyeit. Miközben területi heterogenizáció révén jelentősen növekedhetne a határfoka adaptálva a helyi viszonyoknak megfelelően. Gondolunk itt a helyi sportolási lehetőségekre, az adott település infrastrukturális ellátottságára, környezeti tényezőire és ezekhez mérten kellene kialakítani magát a rendszert, minden településnek, iskolának a saját lehetőségeihez mérten. Ha a megfelelő sporttevékenység vagy sportrendezvény beépülne az adott település életébe, akkor lenne esély arra, hogy az elmélet közelebb kerüljön a gyakorlathoz. A vizsgálat eredményeiből egyértelműen kiderül, hogy településtípustól és környezeti tényezőktől függetlenül a mindennapos testnevelés bevezetése jó alap lehet a fiatal generációk egészségre nevelésére, azonban az alacsony gyakorlati hatékonyság okán ez jelenleg csupán kiindulási pontnak tekinthető és emiatt korrekciót igényel a folyamat.

Mindezek mellett jól kirajzolódik, hogy mind a résztvevők, mind szüleik s azok, akik csak hallottak a rendszerrel maximálisan egyetértenek a mindennapos testnevelés céljaival, azonban féltő, hogy a 21. századi fogyasztói társadalom ezt csupán ideaként kezeli és emiatt nehézségekbe ütközik a gyakorlati megvalósítás. Ezen kérdések megválaszolására egy még részletesebb felmérést kívánunk végezni a jövőben, ami további részfolyamatokat tudna megmutatni a mindennapos testnevelés elmélete és gyakorlata közötti összefüggéseiről.

Irodalom

- BARNETT, M. L., MORGAN, J. P., ERIC VAN BEURDEN., BEARD, R. JOHN. 2008: [Perceived sports competence mediates the relationship between childhood motor skill proficiency and adolescent physical activity and fitness: a longitudinal assessment](#). International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity 5, 40.
- Dobi, B.- Bácsné Bába, É. 2018: A mindennapos testnevelés megítélése általános iskolások, szüleik és tanáraik szerint egy iskolai vizsgálatra alapozva. Válogatott Tanulmányok a Sporttudomány Köréből, Debreceni Egyetem Sporttudományi Koordinációs Intézete, Debrecen. pp. 72-83.
- HAJDÚ, Z. 2006: A Kárpát-Medence Régiói 3. Dél-Dunántúl. A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja és a Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest. 499 p.
- MIKULÁN, R. 2013: Az iskolai testnevelés szerepe és jelentősége az egészségfejlesztésben. Új pedagógiai szemle. 63. 7-8., p. 64.
- MOLNÁRNÉ BARNA, K. - MOLNÁR, T. 2011: [A Dél-Dunántúl régió mortalitási viszonyainak elemzése a főbb betegségcsoportokban](#). Acta Scientiarum Socialium, (34), pp. 33-43.
- MOLNÁR, T. - ILK, B. F. 2010: [A települések fejlettségének alakulása a Dél-Dunántúli Régióban](#). Acta Scientiarum Socialium, (32), pp. 29-38.
- MOSCHONIS, G., MAVROGIANNI, C., KARATZI, K., IATRIDI, V., CHROUSOS, P GEORGE., L, CHRISTOS., Y. M. 2013: [Increased physical activity combined with more eating occasions is beneficial against dyslipidemias in children](#). The Healthy Growth Study. Eur J Nutr 52. pp. 1135-1144.
- NAGY, Á. - FINTOR, G. - BORBÉLY SZ. 2015: [Changing values in body culture; significance of everyday physical education in shaping young adults' views on sports and health, second part](#). recreation, 5 (3). pp. 24-27.
- PAVLIK, G. 2015: [A rendszeres fizikai aktivitás szerepe betegségek megelőzésében, az egészség megőrzésében](#). Egészségtudomány, LIX./2., p. 16.
- RÉTSÁGI, E. 2015: A sport szerepe a szocializációban és a pedagógiában. In: Laczkó T. - Rétsági E (szerk.): A sport társadalmi aspektusai. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar. Pécs. pp. 51-61.
- Ross, I. A. 2005: Medicinal Plants of the World. Volume 3. Humana Press Inc., New Jersey. pp. 155-184.
- STÁJER, G. 2004: Méregtől a gyógyszerig. Galenus Kiadó. Budapest. pp. 121-133.

Egyéb források

2011. évi CXCV. törvény [Köznev. tv.] (letöltés: 2021. május 24.)
- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Magyar Közlöny 66. szám, 2012. június 4. pp. 10635-10848.
- Barrett, C. 2009: [How Does Playing Sports Affect Your Health?](#) azcentral.com Part of the USA today network. (letöltés: 2021. június 10.)
- Központi Statisztikai Hivatal adatbázisai
- KSH [Helyiségnévtár](#) (letöltés: 2021. május 24.)
- Nemzeti Iskolafelújítási Program (letöltés: 2021. május 24.)
- PALYAZAT.gov.hu

Társadalmi tőke és kisvárosi fejlődés Szigetvár példáján

SZOKOLAI FLÓRA – PIRISI GÁBOR

Absztrakt

A kisváros, mint településtípus eszenciáját a helyi társadalom sajátos szerveződése és struktúrái adják. A kisvárosban egyedi arányban elegyednek a rurális és urbánus jegyek, más megközelítésben kétségkívül meglévő urbanitásuk sajátos lokalitással párosul. Jelen tanulmányban áttekintjük a kisváros fogalmának néhány aspektusát, elsősorban azért, hogy hangsúlyozzuk a kisvárosi és a társadalmi tőke kapcsolatát. E két fogalom összekapcsolása korántsem példa nélkül álló a településföldrajz kutatásai között. Az erőforrásokban alapvetően szegény, a globális hálózatokhoz csak korlátozottan csatlakozni képes városoknak éppen a mikroközösségek ereje, összekapcsoltsága jelentheti azt a többletet, amellyel reziliensek maradhatnak egy alapvetően globalizált korban. Vizsgálatunkban egy típusos dunántúli kisváros, Szigetvár helyi társadalmának empirikus felméréséből adunk közzé néhány tapasztalatot, amelyek hozzájárulhatnak a kisvárosi társadalmi tőke értelmezéséhez.

Kulcsszavak: kisváros, társadalmi tőke, reziliencia

Bevezetés

Mi a kisváros, mi a kisvárosi? A településföldrajz csak nagyon elnagyolt választ tud adni erre a kérdésre, hiszen a válasz alapja az a szükséges, de nem elégséges statisztikai megközelítés, ami alapján a kisvárosokat kiválasztjuk az összes település, vagy az összes város halmazából. Ahány ház, annyi szokás: a szakirodalomban szinte bármilyen lélekszámhatárra találhat példát az, aki a saját igazát keresi, akár az alsó, akár a felső küszöböt illetően. Európában talán a 15 ezer fős (GRÖTZBACH, 1963; VAISHAR, 2004; ZUZAŃSKA-ŻYŚKO, 2005), vagy a 20 ezer fős határ (HEINEBERG, 2014) a leggyakoribb, Magyarországon inkább mintha 25, (TÓTH, 1996) vagy 30 ezer (KŐSZEGFALVI, 2004) lenne a leggyakoribb „nyerőszám”. Minél tágabbra nyitjuk ugyanakkor horizontunkat, annál bizonytalanabbá válik a határ, egy indiai tanulmány, amely a különböző megközelítéseket összegzi, félmillió lélekszámot is említ, mint a kisvárosok lehetséges felső népességhatárát – nyilván egészen más körülmények között (RAMAN et al., 2015).

Eleve, ahogy azt Vaishar és szerzőtársai hangsúlyozták (STEINFÜHRER et al., 2016), és korábban már mi magunk is utaltunk rá (PIRISI, 2009) egyáltalán nem mindegy, hogy milyen nyelvi közegben szocializálódva foglalkozunk a kisváros problematikával. Hiszen amíg a magyar (és a német, cseh, lengyel) kifejezés egy „kis városra”, impli-

cite tehát egy alapvetően városi jellegű, urbánus, csak éppen arányosan kisebb, kevésbé komplex településre utal, addig az angol town/small town (amely utóbbi a publikációkban általában használt kifejezés az általunk értelmezni kívánt jelenség leírására) valami a valódi várostól (city) eltérő minőségre utal, a különbséget, és nem a lényegi azonosságot hangsúlyozza.

A kisvárosi és a városi minőségi, és nem csak mennyiségi kategória. Tartalmi, kvalitatív jegyeket felhasználó definíció ritkán születik a kisvárosokra, de azért van néhány összegző megközelítés. Niedermeyer ezredfordulós, elsősorban a német településföldrajz ez irányú kutatásait összegző tanulmányában a funkcionális definíciós elemek uralkodnak (központi szerepkör, kereskedelem és tercier szektor, ipar jelenléte), de megjelennek morfológiai aspektusok (zárt forma, városias benyomás) és nem meglepő módon társadalmi jegyek (városias életforma és kultúra, társadalmi tagoltság, alacsony dinamika) is (NIEDERMEYER, 2000).

Az angolszász értelmezésekben általában sokkal hangsúlyosabbak a társadalmi jegyek és attribútumok, gyakran állítva szembe a kisvárosokat a valódi, vagy nagy városokkal. Ezek általában a kisvárosi társadalmak lokalitását, zártságát, konzervativizmusát és erősen interperszonális jellegét hangsúlyozzák (1. táblázat).

	Nagyváros	Kisváros
Népesség összetétele	heterogén	homogén
Világnézet	kozmetopolita	lokális-patrióta
Megközelítés	racionalis	intuitív
Státusz	elnyert	örökölt
Kockázatvállalási szintje	magas	alacsony
Változás	drámai	fokozatos
Munkamegosztás	specializált	generalista
Gazdasági alapok	diverzifikált	szűk bázis
Kapcsolatok, viszonyok	szerződéses	személyes
Ideológia	progresszív	konzervatív
Érdekcsoportok száma	magas	alacsony
Érdekérvényesítés	konfliktusos	konszenzusos
Állampolgári részvétel mértéke	magas	alacsony
Hatalommegosztás	széles	szűk

1. táblázat. A kisvárosok és a nagyvárosok összehasonlítása.

Forrás: SWANSON, 1985, a szerzők fordítása

A kisváros nyilvánvalóan minőségi kategória, és ezzel az állítással még azok a kutatások sem igen vitatkoznak, amelyek statisztikai vagy formális megközelítést alkalmaznak a csoport lehatárolására. Amennyiben ugyanis minőségi alapon akarjuk megragadni a kisváros lényegét, akkor olyan tulajdonságokhoz jutunk, amelyek sokszor csak alapos vizsgálatok alapján, vagy akár úgy sem számszerűsíthetők (2. táblázat). Talán volt ugyan előrelépés a kisvárosi fókuszú vizsgálatok számát és tematikus sokszínűségét tekintve is az elmúlt 20 évben, és ma már nem biztos, hogy sommásan csak „alulkutatottnak” tekinthetjük ezt a településtípust (HORECZKI, 2013; KOLB, 2004), de továbbra is érvényes rájuk, hogy a települési jellegű kutatások klasszikus, urbánus-rurális dichotómiájában „két szék között” találjuk a kisvárosokat, sajátos viszonyaikra

egyik megközelítés sem helytálló teljesen (HANNEMANN, 2004).

A kisvárosokat azonban nem határozhatjuk meg pusztán olyan alapon, hogy nem tartoznak valamilyen kategóriába. Ha pedig egyedi és pozitív értékkel bíró meghatározásukat akarjuk megadni, akkor igenis vissza kell kanyarodnunk legegyszerűbb sajátosságukhoz, a limitált méretükhöz. A szerény méret sajátos perspektívát eredményez: a kisvárosi tér az, amelyet tipikus használója - legalábbis Európában - gyalog vagy kerékpáron jár be (VAISHAR ET AL., 2016). Ez nem csak a nagyvárosoktól eltérő tér-élményekhez vezet, hanem intenzívebb interakciós terek keletkezését teszi lehetővé. Ily módon a kisvárosok szerény mérete és emberi léptéke szoros kapcsolatban van társadalmuk egyedi vonásaival.

Kutatói-analitikai megközelítés	Helyi-életmódbeli megközelítés
Kis méret	Kezelhető, menedzselhető méret
A történeti városi szövet tartós jelenléte	Városi identitás és önkép
Központiség, jelentőségtöbblet	A természeti tájak közelsége
Formális urbanitás, városi jogok	A város történetiségének, történeti kiváltságoknak szimbolikus jelentősége
Funkcionális specializáltság	A fejlődési és előrejutási lehetőségek limitáltsága
Sajátos társadalmi tőke	Társadalmi közelség, biztonság
A régóta fennálló, stabil tulajdonviszonyok magas aránya	A helyhez kapcsolódó érzelmi kötődés

2. táblázat. A kisvárosok lehetséges analitikai és lokális kritériumai

Forrás: VAISHAR ET AL., 2016 alapján a szerzők fordítása

Az interperszonális kapcsolatok, valamint a mind a szolgáltatásokban, mind magukban a szolgáltatást nyújtó emberekben megnyilvánuló alacsonyabb szintű specializáció alakítja ki a kisvárosokkal kapcsolatos egyik (csak némileg sztereotip) alapvető benyomást: szinte minden van, de mindenből és mindenből csak egy van. A gazdasági és személyi szinten egyaránt megjelenő exkluzivitás biztosítja a kialakuló hálózatok összekapcsoltságát és teremti meg a kisvárosok egyik leginkább definitív tulajdonságát, a sajátos társadalmi tőkét (BESSER, 2009; HANNEMANN, 2002; MAKKAJ és PIRISI, 2013; PIRISI és MAKKAJ, 2014).

A kisvárosokra jellemző társadalmi tőke vizsgálata különös aktualitást kap a koronavírus kapcsán. Korábbi vizsgálataink nyomán arra a következtetésre jutottunk, hogy a helyi közösségek társadalmi tőkében megnyilvánuló összekapcsoltsága a közösségi reziliencia fontos aspektusa (PIRISI, 2017, 2019). Jelen kutatás, amelynek empirikus része még a koronavírus-járvány előtt készült, utólag is tanulságos lehet abban az értelemben, hogy a járvány olyan külső sokként jelentkezik a helyi közösségek életében, amelynek kapcsán a rugalmas reagálás képessége előtérbe kerül. Tanulmányunkban tehát egy sok szempontból típusosnak mondható dél-dunántúli kisváros társadalmi tőkéjének vizsgálata alapján levont következtéseinket foglaljuk össze.

A társadalmi tőke

A társadalmi tőke kutatásának története több mint száz évvel ezelőttre nyúlik vissza, egészen pontosan 1916-ig amikor HANIFAN először használta ezt a kifejezést a vidéki iskolaközösség-központok vizsgálata során (1916). Szerinte a társadalmi tőke fogalmába beletartozik minden, ami az emberek mindennapjaiban fontos, mint például a barátság, jóakarát vagy az egymás iránti kölcsönös érzékenység. A fogalom újabb felbukkanására azonban több évtizedet kellett várni egészen az 1960-as évekig, amikor a városi élet és a szomszédsági kapcsolatok vizsgálatánál használta JACOBS (1962). A szélesebb körű alkalmazás még később, csak a hetvenes-nyolcvanas években vette kezdetét. LOURY megfogalmazásában az egyének egyes erőforrásai tekinthetők társadalmi tőkének. Szerinte az egyén örökölt társadalmi helyzete fontos szerepet játszik a gazdasági helyzet kialakításában, az örökölt kapcsolati hálózat előnyökhöz juttathatja az egyént (LOURY, 1977). Néhány évvel később Ben-Porath kidolgozott egy gazdaságelméletet, amely a gazdaság csererendszerén belül az F-kapcsolatokra (családok, vagyis families, barátok,

vagyis friends és vállalatok, vagyis firms) koncentrált (BEN-PORATH, 1980). BOURDIEU meghatározott több tőkefogalmat meghaladva a közgazdaságtani tőke fogalmát, így foglalkozott a társadalmi tőkével is, amely szerinte kölcsönös ismertségből fakadó aktuális és potenciális erőforrás. Azokat az erőfeszítéseket jelenti, amelyeket az egyének a társadalmi kapcsolatok, hálózatok kialakításáért fejtenek ki (BOURDIEU, 1998). COLEMAN a személyek közötti viszonyokban látta megvalósulni, mikor ezek a viszonyok úgy változnak meg, hogy elősegítsék a cselekvést (COLEMAN, 1998). A társadalmi tőkének több altípusa is van: normák vagy szankciók, kötelezettségek vagy elvárások, információs csatornák, hatalmi viszonyok, illetve a kisajátítható és szándékosan kialakított szervezetek (COLEMAN, 1994). A társadalmi tőke közjósággként való értelmezése Putnam munkásságával teljesedik ki igazán. Szerinte a társadalmi tőke kollektív ismérv, az egyének közötti kapcsolatokat, erős civil szervezeteket, civil jelenlétet, szoros társadalmi kapcsolati hálózatokat vagy épp a különböző társadalmi csoportok problémamegoldó képességét jelenti. Kulturális jelenség, a közintézményekbe vetett bizalmat és a kollektív cselekvésre való készséget egyaránt magában foglalja, nagy közösségek, társadalmak jellemzője (PUTNAM, 2000). A Világbank megfogalmazása szerint „a társadalmi tőke azokra az intézményekre, kapcsolatokra és normákra utal, amelyek adott társadalom társas interakcióinak mennyiségét és minőségét alakítják.” (ORBÁN és SZÁNTÓ, 2005). Az Európai Bizottság meghatározásában „a társadalmi tőke ... egy közösség vagy társadalom kooperációs és kollektív cselekvési képessége.” (ORBÁN és SZÁNTÓ, 2005) Összefoglalva a legfontosabb elemeit, a társadalmi tőke egyfajta erőforrás, az emberek közti viszonyokban van jelen és kölcsönös kötelezettségeket foglal magában. Ezek alapján tehát elmondható, hogy közösségi és egyéni szinten is nagyon fontos, szerepet játszik a társadalom tagjainak előre jutásában, de a társadalmi hierarchia különböző szintjein eltérő mértékben hat. A magasabb hierarchia szinten elhelyezkedők vélhetően eredményesebben tudják kihasználni a kapcsolataikat, lehetőségeiket, hiszen többnyire a magasabb szinten lévőkkel vannak kapcsolataik és ez előnyökhöz juttatja őket. A társadalmi tőke jelentősége nagyban függ attól, hogy hány ember tagja egy adott kapcsolatrendszernek, valamint attól is, hogy ezek az emberek milyen további kapcsolatokkal rendelkeznek (MAKKAJ és PIRISI, 2013).

A társadalmi tőke jelentőségét az egyén boldogulása szempontjából - legkésőbb Bourdieu munkássága után - kevesen vitatnák. De vajon van-e értelme egy közösség

társadalmi tőkéjéről, illetve a közösség fejlődésének és a társadalmi tőkének a kapcsolatáról? Az első kérdésre a válasz, úgy véljük igen, hiszen egy települési közösségen belül a társadalmi tőke nem egy elosztandó, véges mennyiségű jószágként írható le, így aggregátuma, közösségi összege részben szabadon bővíthető. Továbbá pedig jogosan feltételezhető, hogy ebben a tekintetben pozitív visszacsatolás működik, vagyis, ha a közösség egyik tagja gyarapodik saját, személyes társadalmi tőkéjében, az felértékeli a közösség más tagjait is.

A közösségi szinten történő hatásmechanizmusok egyik lehetséges és jól feltárt mezője a bizalom kérdése. Minél magasabb egy adott társadalomban a társadalmi tőke, annál magasabb a bizalom szintje is, ez pedig megkönnyíti, észszerűbbé, olcsóbbá teszi egy társadalom működését (COLEMAN, 1994). Ilyen értelemben került be a fogalom Camagni területi tőkéről alkotott modelljébe is (CAMAGNI, 2008; JÓNA, 2013). A társadalom tagjait hálózatos fejlődésre és kreativitásra sarkallja, sokszínűséget idézhet elő, ezzel elősegítve az egyéni és közösségi célok elérését egy adott településen, régióban. A társadalmi tőke egyfajta kohéziós tényező, az innovációk terjedésének alapja, fontos eleme egy olyan közösségnek, ahol elsősorban az informális kapcsolatok erősek (PIRISI és MAKKAI, 2014). A magasabb szintű társadalmi tőke pedig magasabb összekapcsoltságot és kohéziót is jelent, emelve a közösség rezilienciáját is (PIRISI, 2019).

A kisvárosok kapcsán a társadalmi tőke a különösen gyakran exponált kérdések közé tartozik. Ezzel pedig visszajutottunk oda, ahonnan elindultunk: a kisvárosok fogalmához, lényegi tartalmi attribútumaihoz. TERRY BESSER például a társadalmi tőke és a kisvárosok kapcsán két általános megfontolást emel ki, részben azt, hogy a kisvárosi kvintesszenciája, hogy mindenki ismer mindenkit, és mindenki megfigyeli és megítéli a másik viselkedését, valamint, hogy a kisvárosok a nagyvárosokhoz képest sokkal homogénebb közösséget alkotnak, amely alapját jelenti a hálózatok építésének (BESSER, 2009). Ennek nyomán érthető, hogy nagyon sok tanulmány kapcsolja össze a kisvárosok sikerességét a társadalmi tőke szintjével (ALDRICH és MEYER, 2015; HANNA ET AL., 2009; WOODHOUSE, 2006), a szélesebb körű részvétellel és jobb minőségű helyi kormányzással és tervezéssel (BOWLES és GINTIS, 2002; CRAWFORD ET AL., 2008), de a másik oldalon a kisvárosok hanyatlásával, zsugorodásával is - okok és okozatok oldaláról egyaránt közelítve (MERRITT, 2001; PETERS ET AL., 2018; PUTNAM, 2001). Ugyanakkor vannak olyan tanulmányok is, amelyek hangsúlyozzák

a társadalmi tőke koncepciójával kapcsolatos ellentmondásokat is, nem csak az értelmezés bizonytalanságai kapcsán (BODOR és GRÜNHUT, 2014), hanem annak bizonyos, kizáró jellegű és ezáltal a fejlődés ellen ható tulajdonságai miatt is (RUBIO, 1997; STERN, 2013).

Egy zsugorodó kisváros

A városzsugorodás vizsgálatának kezdetei 1984-re vezethetők vissza, amikor Rotterdamban a világ vezető város-tervezői konferenciát tartottak és először komolyabban tárgyalták az akkor még újszerű problémát, a zsugorodást (KOVÁCS, 2009). Ezen konferencia után számos kutató kezdett komolyan foglalkozni a témával létrehozva több különböző fogalmi meghatározást.

Wiechmann szerint zsugorodónak tekinthető minden olyan város, amely minimum 10 ezer fős állandó népességgel rendelkezik és a lakosságának száma a vizsgálatot megelőző két évben konstans módon csökkent, gazdasága pedig strukturális átalakulás jegyeit hordozza. Pallagst egy ennél egyszerűbb megközelítést választott: a népességnek, a munkahelyek számának és a városi funkcióknak a látványos hanyatlása néhány éven belül. Vey olyan egykori ipari városokat sorol ide, amelyek az elmúlt 40 évben minimum 25%-ot veszítettek a népességükből (és ez a fogyás folyamatos), valamint ezzel arányosan megnövekedett az üresen álló ingatlanok aránya is (HALÁSZ, 2017). Léteznek olyan értelmezések is, melyek szerint a városzsugorodás az urbanizációs ciklus egyik állomása. Enyedi György már az 1980-as évektől foglalkozott a városfejlődési cikluselmélettel, ebben négy szakaszt különített el. A harmadik szakasz a dezurbanizáció (a holland iskola urbanizációs cikluselméletében is megjelenik), amely némiképp magyarázatot adhat a zsugorodás jelenségére, hiszen erre a fejlődési szakaszra a városból a falvak irányába történő elmozdulás a jellemző (ENYEDI, 2011). Ezen elméletek azonban nagyon sok esetben a nagyvárosokra fókuszáltak. Mivel a kisvárosok hosszú időn keresztül a stabilitás, lassú gyarapodás legtipikusabb területei voltak, nem úgy, mint a dinamikusan változó, folyton alakuló nagyvárosok (PIRISI és MAKKAI, 2014b). Az elmúlt időszakban viszont a magyarországi kisvárosok elég nagy hányadát sújtja ez a probléma. A 2011-ben létező 291 hazai kisvárosból 237 (vagyis több mint 81%) veszített a népességéből. Európai szinten bizonyos vizsgálatok szerint a kisvárosok 18%-a tekinthető zsugorodónak (WOLFF ET AL., 2021; WOLFF és WIECHMANN, 2018), amely értéket ugyan az eltérő definíciók miatt nem szabad közvetlenül

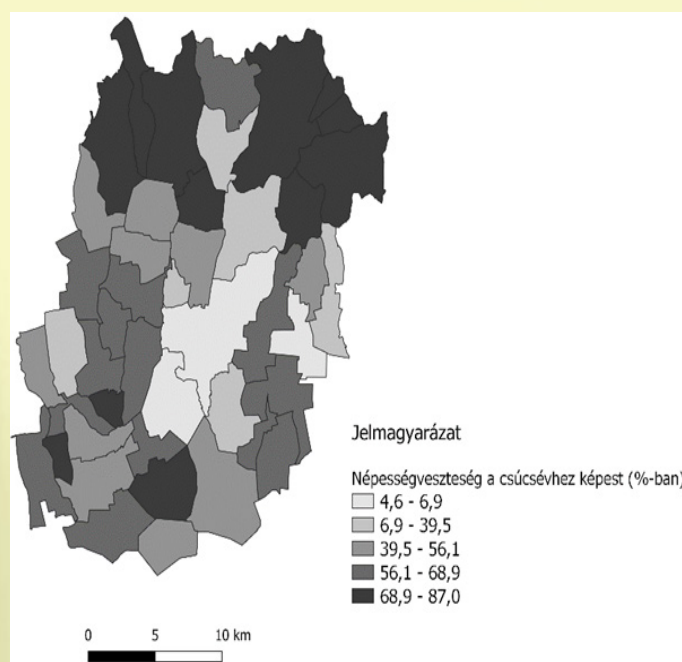
összehasonlítani a hazai adatokkal, de jól látszik, hogy a hazai kisvárosok az átlagnál sokkal jelentősebb kihívásként szembesülnek a zsugorodással.

Az ebben a kutatásban vizsgált kisváros, Szigetvár egy Baranya megyében elhelyezkedő járásközpont. Lakónépességgel számolva 10 183 fő lakja (2021). A Szigetvári járásban 45 település található, melyekből az egyetlen város maga a központ. Szigetvár valódi tradicionális kisváros, amely számos tekintetben a „dunántúli” kisvárosi urbanizáció prototipikus képviselője. Középkorból örökölt mezővárosi jogok és központi funkciók (kereskedelem birtokközpont várral), kisipar, szőlőhegy, újkorban kialakuló járási szerepkörök, lassú népességnövekedés (1850-ben 3000 lakosával így is alig marad el akkori megyeszékhelyétől, Kaposvártól), magyar és német, más megközelítésben katolikus és számottevő zsidó lakosság. Iparosodása a vasútvonalak (1868: Pécs-Barcs, 1902: Szigetvár-Kaposvár) megépülése után indul meg és sajátosan tükrözi a hazai kisvárosi industrializációt: gőzmalom, cipőgyár majd konzervgyár létesült. Profilja a szocializmus évei alatt egy jelentős kórházzal és egy kevésbé jelentős termálfürdővel bővült, imázsépítésében azonban kezdetől jelentős hangsúlyt kapott a török elleni hősiesség (ma „Civitas Invicta”), városi rangját is „évfordulós jelleggel”, 1966-ban nyerte el. Az imázs- és identitásépítés persze messze túlmutat a lokális kereteken. Magában a városban Zrínyi Miklós szimbolikus és valódi figurája mindenképp felett álló egy messziről jött megfigyelő szerint (WALTON, 2019). A magyar-török barátságot hangsúlyozó, egyfajta nemzeti külpolitikai reorientációt is hirdető narratíva különösen az utóbbi években, előbb az emlékpark létesítése majd a Szulejmán szultán végső nyughelyének régészeti feltárása (PAP et al., 2015; SIPOS et al., 2021) kapcsán erősödött fel határozottan.

Mindazonáltal a hazai történelmi identitásban és bizonyos szempontból a török neo-ottomán imázs- és kapcsolatépítésben betöltött szerepe ellenére Szigetvár megmaradt nagyon jellegzetes, nyilván az átlagnál sokkal nagyobb ismertséggel bíró kisvárosnak. Sőt: bizonyos szempontból Szigetvár „a” kisváros. A rendszerváltás után, 1993-tól 2001-ig forgatták a „Kisváros” című sorozatot a Magyar Televízió munkatársai, a 195 epizód önmagában is nagy sikert jelez, és a maga idejében, krimis-akciósorozatos zsánerében biztosan nem volt érdemi hazai vetélytársa. Szigetvár ugyan Végvár néven szerepel, és a várost földrajzilag is áthelyezték az osztrák határhoz, de azért a főcímben egyértelműen felismerhető a főtere. A sorozat is tudatosan épít a kisvárosiságra, hiszen minduntalan felvonultatja a kisvárosi közösség jellegzetes sze-

replőit és szolgáltatóit - nem függetlenül a meglehetősen otromba termékelhelyezési gyakorlatától.

Szigetvár demográfiai pályája is tipikusnak mondható a hazai kisvárosok között (PIRISI és TRÓCSÁNYI, 2014). A rendszerváltáskori népességének 17%-át veszítette el, amely hazai viszonylatban nem számít kiemelkedő értéknek. Azonban zsugorodásának problémáit kiemeli, hogy településföldrajzi környezete, a szigetvári járás is folyamatosan veszít népességéből. A járás népesedésének csúcspontját már 1949-ben elérte, amikor 36 990 fő lakott ott - ekkor még Somogy megyéhez tartozott - ez 11 988 fővel több, mint a legutóbbi népszámlálás alkalmával 2011-ben.

1. ábra: A Szigetvári járás településeinek népességvesztése demográfiai csúcspontjukhoz viszonyítva.

Forrás: (KSH, 2011) alapján a szerzők szerkesztése

A járás szélsőségesen széttagolt településstruktúrája minden szempontból hátrányos helyzetet teremt. Szigetvártól északra az út- és településhálózat igazodik a Zselic völgyhálózatához, a települések lényegében zsákjelleűek, közvetlen összeköttetések a járásszékhely felé mutatnak, de a 67-es mentén fekvő településeket leszámítva (az út hatása kifejezetten jól kivehető az 1. ábra térképén is) Kaposvár, illetve Pécs felé kapcsolataik gyengék. A térséget különösen hátrányosan érintette 1976-ban a Kaposvár-Szigetvár vasútvonal felszámolása, amely széleskörű szakmai vélekedés szerint a korabeli mobilitási viszonyokhoz képest elhamarkodott intézkedés volt, és jelentős társadalmi és gazdasági károkat okozott (ERDŐSI, 1985; LIESZKOVSKY et al., 2021).

A térség déli részén ugyan a morfológiai viszonyok kevésbé meghatározóak, a várostól délre egybefüggő nyílt síkság húzódik a Drávaig. A zsákfalvak itt is gyakoriak, a községek aprók, legalább hatnak a népessége nem éri el a száz főt. A nagyon ritkán lakott táj lényegében az Ormánság északi peremének tekinthető, legalábbis annak a társadalmi és gazdasági problémái tükröződnek vissza. A falvak elnéptelenedéséből Szigetvár látszólag nem sokat profitált, de a városba évente beköltöző (bruttó) 200-270 fő elsődleges forrását vélhetően ezen települések adják. A kisváros mérsékelt zsugorodásának az ára tehát a környező vidék igen intenzív elnéptelenedése.

Módszertan

A kutatás a háttéranyag gyűjtés és feldolgozás után egy kérdőívvel és három mélyinterjúval lépett empirikus szakaszába. A kérdőív a koronavírus járvány okozta fennakadások miatt online formában zajlott - mérlegelve ezen forma minden előnyét és hátrányát. Anonim volt, 2020 februárjában zajlott vele a mintavételezés. 130 kitöltés érkezett, ezek közül 94 jelenlegi szigetvári lakos. A kérdőív kitöltőinek átlagéletkora 40,3 év. A nemek szerinti megoszlásnál női túlsúly jelentkezik, a válaszadók 65,4%-a volt nő. A nőtöbbség részben abból adódik, hogy a vizsgált városra és járására is jellemző a nőtöbbség, másrészt abból, hogy a nők általánosságban aktívabbak az ilyen és ehhez hasonló felmérések alkalmával. A módszertan miatt az idősebb korosztály alulreprezentált a kérdőívben, a legidősebb kitöltő 73 éves. A legmagasabb iskolai végzettség tekintetében az érettségizettek jelentették a többséget (39,9%), utánuk sorrendben következnek: a diplomások (27%), a felsőfokú szakképzést szerzetek (15,4%), a szakmunkásképzőben végzetek (14,6%), a nyolc általánossal rendelkezők (2,3%) és a doktori fokozatot birtoklók (0,8%).

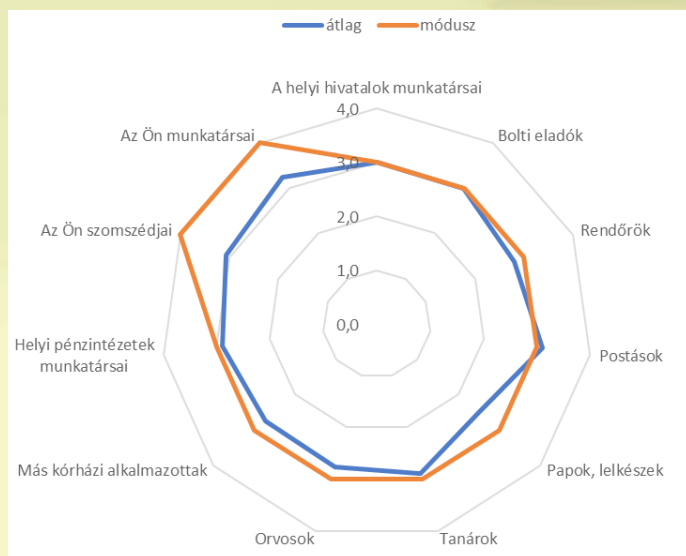
Az interjúk három, a városhoz szorosan kötődő személlyel zajlottak, az alanyok kérésére anonim módon. Két férfi és egy nő, a település közéletében aktív, jó helyismerettel, kapcsolati hálójával rendelkező lakosai a vizsgált városnak. Az interjúalanyoknak feltett kérdések azonosak voltak mindhárom esetben, azonban ezeket külön-külön végeztem el. Ennek oka a későbbi összehasonlíthatóság. A strukturált interjú több kérdéscsoportból állt. Először a városról, illetőleg annak lakóiról kialakult képüket kellett leírniuk, majd ezután a Szigetvár életében végbemenő folyamatokról volt szó. Melyek azok a pontok, amelyek a prosperitást szolgálják, melyek azok,

amelyek ezt gátolják? További kérdések merültek fel a helyi identitás és a közösségek összetartása-széthúzása kapcsán. Az interjúk segítséget nyújtanak abban, hogy pontosabb képet kapjunk a társadalmi kapcsolatokról, ezenfelül lehetőségünk nyílik arra is, hogy megvizsgáljuk az ezek mentén kialakuló hálózatokat.

Az empirikus felmérések eredményei

A kérdőív egyik első kérdése egy szabad asszociáció volt a városról, ehhez hasonlóan az interjúkban is vonatkozó kérdés arra, hogy mit gondolnak a válaszadók Szigetvárról és az ott élő emberekről. A kérdőív válaszaiból az látszott, hogy nagyon fontosak a török kor emlékei, a vár, Zrínyi Miklós vagy I. Szulejmán szultán személye. Ezen személyek, helyek, történelmi emlékek az interjúalanyok válaszaiból is kitűnnek, szintúgy, mint egy másik fontos elem, a strand és a gyógyfürdő (a kérdőívek esetében is hangsúlyos ezek szerepe). Ezeken felül említésre került a város sikertelensége, az, hogy kicsi, kis közösséggel. A kitöltők közel egyharmada (32,3%) említett valamilyen negatívumot, mint például: kihalt, porfészek. Negatív jelzőkkel az interjúalanyok is illették a várost, egy esetben szó szerint „világvége, szegénység, kilátástalanság, irigység” jelzőket kapott. Továbbá megjelent a turizmus, mint kihasználatlan erőforrás, a munkalehetőségek hiánya, a fiatalok elvándorlása, a nyüzsgő élet hiánya is problémaként. Mindezen negatívumok ellenére általában szeretettel nyilatkoztak a városukról az interjúalanyok. Ehhez kapcsolódóan fontos kiemelni, hogy a szigetváriakat jókedvű és barátságos embereknek értékelik a kérdőív kitöltői. Az egymással szembeni bizalomra is vonatkozott kérdés, ebben egy egytől négyig terjedő skálán kellett értékelni az egyes társadalmi csoportokkal szembeni bizalmat (egyes a teljes bizalmatlanság, a négyes a teljes bizalom), hiszen a bizalom alacsony vagy épp magas szintjéből következtethetünk a társadalmi tőke milyenségére (COLEMAN, 1994).

A diagrammon is jól látszik, hogy a papok és lelkészek kapták a legalacsonyabb értékelést, vagyis irányukban a legnagyobb a bizalmatlanság a felsoroltak közül. A vallási közösségbe tartozók, vallásukat aktívan gyakorlók 54%-a választotta a harmas értéket, egy kitöltő a négyes értéket 36% pedig kettes értékelést adott, ez az arány jobb, mint a vallási közösségbe nem járók körében, de itt sem teljes a bizalom. A legnagyobb bizalmat a kitöltők szomszédjai, munkatársai élvezik.

2. ábra: Az egymással szembeni bizalom szintje 1-től 4-ig terjedő skálán (1-egyáltalán nem, 4-teljes mértékben)
Forrás: kérdőíves felmérés alapján a szerzők szerkesztése

Az is jól látszik, hogy a legtöbb csoportnak hármaskörű értéke, vagyis a kitöltők inkább megbíznak ezekben az emberekben, csoportokban. Kirívóan alacsony pontszám nincs, elvértve akadtak alacsony értékek, de azok háttérben valószínűleg valami apróbb személyes sérelem áll, mint ösztársadalmi probléma.

Egy szabad asszociációs kérdés vonatkozott arra, hogy milyen személyek, kisebb csoportok a legbefolyásosabbak a kisváros életében. A legtöbb válaszadó a polgármestert emelte ki, többen kiemelték a képviselőtestületet is, pár válaszban pedig megjelentek a civil szervezetek. A lakosság és a helyi emberek is szerepeltek a válaszok közt 13 esetben, a helyi vállalkozók pedig 20 válaszban. A válaszokban nem lehet felfedezni végzettség vagy életkor szerinti mintát, ám az kiemelendő, hogy azon válaszadók közül, akik a polgármestert említették, közel 81% szeret Szigetváron élni.

A kitöltők 74,6%-a Szigetváron született, 72,3% jelenleg a városban lakik (94 fő). Ezen kitöltők közül 76,6% szeret itt élni, leginkább azért, mert kicsi, otthonos, meghitt és családi légkör (amely a kisvárosok fontos jellemzője). A többség szerint (válaszadók 2/3-a) nincs elég lehetőség a városban a közösségi élet fenntartásához, hiányoznak szórakozóhelyek, közösségi terek. 69,1% nem tervez elköltözni, akik igen, ők általában nagyobb városokat, vagy külföldi életet választanának többek közt a jobb munkalehetőség érdekében.

A jelenlegi szigetvári válaszadók nagyrésze (81,9%) ismer a városban működő civil szervezetet és néhány válaszadó (23,4%) részt vesz valamely a városban működő

civil szervezet munkájában. A kitöltők egyharmada véli úgy, hogy a civil szervezetek munkássága nagyon fontos a város életében, több mint a felük gondolja részben fontosnak és több mint 12% egyáltalán nem tartja fontosnak a munkásságukat. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők (diploma és/vagy doktori fokozat) közül mindössze egyetlen válaszadó gondolta úgy, hogy egyáltalán nem fontos a civil szervezetek munkássága, 42% szerint viszont teljes mértékben fontos. Arra a kérdésre, hogy a legutóbbi választás alkalmával elment-e szavazni, a többség azt válaszolta: igen, rendszeresen eljár, és csak 5,3% válaszolta azt, hogy nem szokott eljárni szavazni. A valódi választási adatokból azonban az látszik, hogy a legutóbbi önkormányzati választás alkalmával a város választópolgárainak 50,3%-a jelent meg a választáson (Nemzeti Választási Iroda, 2019). Tehát vagy a kérdőív sikerült kifejezetten specifikusra, és a választópolgárokat érte el, vagy többen emlékeznek arra, hogy elmentek, többen mondják, mint ahányan valóban voltak. Azt itt mindenképpen ki kell emelni, hogy nagy valószínűséggel azok az emberek töltenek ki egy ilyen kérdőívet, akik egyébként is aktívabbak, vagyis ők valószínűleg szavazni is eljárnak. Ezen kérdések azért kifejezetten fontosak, mert az erős civil szervezetek és az erős civil jelenlét, a „civil kurázszi” fontos a társadalmi tőke vizsgálatához (PUTNAM, 2000).

Az interjúalanyokról előljáróban annyit érdemes megjegyezni, hogy mindegyikük élete szorosan kötődik Szigetvár városához. Ebben a városban élnek, itt dolgoznak, illetve dolgoztak, mindennapjaik része a mai napig. Az egyikük rendkívül aktívan foglalkozik a fiatalok felkarolásában is. Mindebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a három interjúalany részese, mi több formálói a városban lezajló folyamatoknak.

Az interjúk legfontosabb tanulsága a város sok kihasználatlan lehetőségének feltárása volt. Az interjúk során felmerültek a város sikerei és sikertelen próbálkozásai is, mindhárman a sikertelenségek túlsúlyát érzékeltették, érzékelték. Az alábbi táblázat segít összehasonlítani a kérdőívben és az interjúkban felmerült pozitívumokat és negatívumokat.

Negatív jelzőként jelent meg a város kihaltsága, a munkanélküliség és a széthúzás. Ezek nagyrészt egybeesnek a kérdőív során tapasztaltakkal, de mik lehetnek ezen jellemzők mögött megbúvó okok? A város jelentős számú lehetőséggel rendelkezik a fejlődés beindításához. Ilyen például a gyógyvíz, a gyógyfürdő és a város történelmi múltja. Ezek olyan értékek, amelyekre ugyan építettek korábban, azonban maradtak kiaknázatlan le-

	Kérdőív	Interjúk
Pozitívumok	Nyugalom, otthon, barátságos emberek, gazdag történelmi múlt, béke, biztonság, zenekar	Gazdag történelmi múlt, gyógyfürdő, jó kulturális, zenei élet, otthon
Negatívumok	Kihalt, szegény, rossz közlekedés, munkanélküliség, nincs jövőkép, kórház előtti fizetős parkoló, unalmas, széthúzó közösség, rasszizmus	Nincs munkalehetőség, nincs nyüzsgő élet, kilátástalanság, irigység, szegénység, nem épült meg a 6-os elkerülő, nem ad jövőképet a fiataloknak
Lehetőségek	Több program, a történelmi örökség jobb kihasználása, turizmus	Olajmező a várostól délre, kórház és gyógyfürdő jobb kihasználása, turizmusfejlesztés, gyógyturizmus
Gyengeségek	Nincs lehetőség a fiataloknak, nincs jövőkép, kevés munkahely, alacsony bérek	Nincs előremutató, jól megfogalmazott stratégia a városfejlesztésre, sok a lehetőség, de mind kihasználatlan.

3. táblázat. A kérdőív és az interjúk szabad asszociációs válaszainak összehasonlítása
Forrás: empirikus kutatás eredményei alapján a szerzők szerkesztése

hetőségek. Az interjúk során említések szintjén röppent fel az a gondolat, vízió, hogy gyógyfürdőt jobban összekapcsolni a város történelmi múltjával. A török kultúrában egyébként is nagy hagyománya van a fürdőknek. Továbbá ez a speciális, historikus milió egy jól megtervezett marketingstratégiával vonzaná a turistákat, a gyógyulni vágyókat. Ebből következően lehetne szálláshelyfejlesztésbe kezdeni, ami először az építőiparnak adna munkát, majd a fenntartásban dolgozóknak. Szigetvár életében korábban is a gyógyfürdő építéskor volt jellemző a dinamizmus a fejlődés tekintetében, tehát sokan támogatnák is ezt a kezdeményezést.

Egy másik problémás terület a fiatalok elvándorlása, illetve az ennek mentén kialakuló munkaerőhiány. Ennek oka, hogy a fiatalok nem tartják vonzónak a várost, kevés lehetőséget találnak. A középiskolai oktatás színvonalának csökkenése is erősíti ezt a folyamatot, mivel azok, akik egyetemre szeretnének jelentkezni már korán, 14-15 éves korukban máshová, jellemzően Pécsre mennek középiskolába tanulni. Az egyik interjúalany jelenleg egy összefogáson dolgozik 60 vállalkozóval és magánszeméllyel együtt. Ennek célja a város felújítása (az első megálapodás után köztéri padokat ajánlottak fel), valamint az, hogy kialakítsanak egy vonzó jövőképet a fiatalok számára. Ezen felül egy egész megyére kiterjedő kezdeményezés kapcsán leült tárgyalni az Agrárkamara, a Kereskedelmi és Iparkamara és a VOSZ (Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége). Ehhez kapcsolódóan még említésre került, hogy három, négy a város léptékéhez mérten nagy és jelentős vállalkozás összefogása sokat lendíthetne a városon. Ilyen vállalkozás lehetne például a BATA Kft., az Iron-Tech Zrt vagy a Trust Hungary Zrt., ezen cégek

szerepelnek a Dunántúli Napló által összeállított Baranya megye 100 legnagyobb árbevételű vállalkozását tömörítő listán (Dunántúli Napló, 2015).

A potenciális fejlődési pontok és a még feltáratlan esetek kiküszöbölésére egy átfogó városfejlesztési tervre lenne szükség. Az egyik interjúalany beszélt róla, hogy a jelenlegi tervdokumentumokban nem mérték fel kellően Szigetvárt. A fent említett javaslatok integrálása, a városlakók megkérdezése, széleskörű párbeszéd kialakítása egy inkább előremutató stratégiát eredményezne.

Következtetések

Mint a kutatás eredményei is mutatják, Szigetvár tele van lehetőségekkel, amelyeknek egy jó részét nem használja ki megfelelőképpen. Sok lehetősége van a turizmusban, vendéglátásban. Természetesen a turizmus nem csodaszer, pláne nem a pandémia idején, ennek ellenére átfogó fejlesztése hozzájárulhatna a város sikerességéhez, a gazdaság fellendítéséhez. Az oktatás terén is vannak hiányosságai és ezzel rengeteg fiataalt veszít el. Ezek a hiányosságok abban is megmutatkoznak, hogy azok, akik továbbtanulásban gondolkodnak, egyetemre szeretnének járni az érettségi megszerzését követően, már általános iskola után 14-15 évesen elhagyják a várost, másik településen - többnyire Pécsen - járnak középiskolába. Ezzel már elkezdik kiépíteni kapcsolati hálózatukat, a társadalmi tőkéjüket máshol. Ez azért is nagy probléma, mert a társadalmi tőke egy erőforrás (amely a kölcsönös ismeretségből fakad) (BOURDIEU, 1998). Az egyetemmel ez a lélektani távolság tovább nő a fiatalok és Szigetvár

között és diplomásként már sokszor nem térnek vissza a városba. Ehhez nagyban hozzájárul az is, hogy a város nem tud munkát biztosítani nagyon sok diplomás fiatalnak. Ez persze nem kimondottan szigetvári sajátosság: ha összevetjük a városban elérhető munkahelyeket típusok szerint FEOR-főcsoportok szerint kategorizáló adatokat, akkor ebben a városban a „fehérgallérosnak” tekinthető munkakörökben (ezek csak részben kapcsolódnak felsőfokú végzettséghez) rendszerint néhány százalékponttal kevesebben dolgoznak, mint más baranyai kisvárosokban (Siklós, Mohács, Bóly). A különbség Pécshez vagy Kaposvárhoz képest számottevő¹, de ez főleg a kisvárosiságból, és nem Szigetvár egyéni problémáiból fakad.

A diplomások elvándorlása, amelyet korábbi empirikus vizsgálatok is bizonyítanak (MAKKAI et al., 2017) tovább erősíti a város zsugorodását, illetve a társadalmi tőke csökkenését, mivel a képzettebb embereknek nagyobb az ismeretségi köre, jobb kapcsolati hálózattal rendelkeznek, így magasabb a társadalmi tőkéjük.

Megemlítendő, hogy ha a társadalmi tőke kapcsán a közösségi összefogás és együttműködés mértékét tekintjük indikátornak, a tapasztalatok ebben a tekintetben sem nevezhetők egyértelműen pozitívnak. A helyzet megoldására néhány magánszemély és vállalkozó is törekszik, de az egész várost átfogó együttműködésre ritkán van példa. A helyi közösség meglehetősen széthúzó és kettéosztott, méghozzá politikai dimenziók mentén szerveződve és ez eléggé megnehezíti a civil szervezetek munkásságát. A civil szervezetek a megosztottság miatt nem képesek az egész várost átfogó, megmozgató kezdeményezéseket végrehajtani, hiszen a jobboldali nézeteket vallók a civil szervezeteket baloldali pártoknak tartják, akik civil köntösbe bújtak. Ez is nehezíti társadalmi kohéziót, ami rontja a gazdasági fellendülés esélyeit is. Ez a széthúzás kelthet egyfajta negatív érzetet, emiatt negatívabb kép él a város lakóiban a városról és akár ez is hozzájárulhat az elöltözési szándék kialakulásához.

A két felmérés tapasztalatai azt mutatják, hogy a zsugorodás és a társadalmi tőke összefüggésben állnak egymással. A zsugorodás nyilvánvalóan azzal jár, hogy kevesebb ember él az adott településen és ez magával vonzza, hogy kevesebb embernek kisebb kapcsolati hálózata van (a városon belül), amely ugye maga a társadal-

mi tőke (PUTNAM, 2000), így tehát kijelenthető, hogy a városon belüli társadalmi tőke csökken a zsugorodással. A zsugorodás egyébként sem pozitívan jelenik meg a köztudatban, amennyiben egy város nem képes embereket odavonzani, sőt ebben az esetben még saját fiatal lakóit sem képes megtartani, akkor a városról a lakosok és a külső szemlélők is negatívabban vélekedhetnek. Ez a negatív kép könnyedén hozzájárul ahhoz, hogy még több ember költözzön el, váltson lakhelyet. Ez pedig bizalmatlansághoz vezet, főleg a városvezetés irányába, ami egy ennyire politikailag széthúzó városban, mint Szigetvár, kifejezetten nagy gondokat tud okozni.

Szigetvárról tehát elmondható, hogy nagyon sok területfejlesztési lehetőséggel rendelkezik, amely csökkenthetné a zsugorodás mértékét. Ezen lehetőségek részben a turizmusban keresendők, hiszen a turizmus egy olyan jövedelemforrás, amelynek imázsformáló hatása is van. Adóbevételt jelent az önkormányzatnak, munkahelyeket teremt és hozzájárul a népességmegtartó-képességhez. Nem csodátévő erő, de kezdetnek jó lehet. Természetesen a koronavírus járvány okozta pandémia idején turizmusról beszélni kicsit idegenül hathat, de az embereknek megvan az igénye az utazásra, így amint lesz rá lehetőségük, élni is fognak vele. Egy jó városkép, jó imázs hozzájárulhat a jobb belső viszonyokhoz és a társadalmi tőke bővüléséhez, amely egy újabb erőforrása lehet a városnak.

Irodalom

- Aldrich, D. P., Meyer, M. A. 2015: [Social Capital and Community Resilience](#). *American Behavioral Scientist*, 59(2), 254-269.
- Ben-Porath, Y. 1980: [The F-Connection: Families, Friends, and Firms and the Organization of Exchange](#). *Population and Development Review*, 6(1), 1.
- Besser, T. L. 2009: [Changes in small town social capital and civic engagement](#). *Journal of Rural Studies*, 25(2), 185-193.
- Bodor, Á., Grünhut, Z. 2014: [Dilemmák a területi tőke modelljének alkalmazhatóságáról](#). A társadalmi tőke problémája Camagni elméletében. *Tér és Társadalom*, 28(3), 3-17.

¹ A FEOR 1-4-es főcsoportjában Szigetváron a munkavállalók 45,5%-a, az említett kisvárosokban 46-56%-a, Kaposváron 56%-a, Pécsen 61%-a dolgozik.

- Bourdieu, P. 1998: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In G. Lengyel & Z. Szántó (Eds.), *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Aula Kiadó.
- Bowles, S., Gintis, H. 2002: *Social capital and community governance*. *Economic Journal*, 112(483), 419-436.
- Camagni, R. 2008: *Regional Competitiveness: Towards a Concept of Territorial Capital*. In *Modelling Regional Scenarios for the Enlarged Europe*. *Advances in Spatial Science*. Springer.
- Coleman, J. S. 1994: Társadalmi tőke. In: Lengyel, G. Szántó (Eds.), *A gazdasági élet szociológiája*. Aula Kiadó.
- Crawford, P., Kotval, Z., Rauhe, W., 2008: *Social capital development in participatory community planning and design*. *Town Planning Review*, 79(5), 533-553.
- Dunántúli Napló. 2015: *Top 100 melléklet*.
- Enyedi, Gy. 2011: *A városnövekedés szakaszai - újragondolva*. *Tér és Társadalom*, 3(2), 92-103.
- Erdősi, F. 1985: A magyarországi normál nyomtávú vasúthálózat megritkításának következményei. *Területi Statisztika*, 6(10), 650-660.
- Grötzbach, E. 1963: Geographische Untersuchung über die Kleinstadt der Gegenwart in Süddeutschland. *Münchner Geographische Hefte*, 24, 106.
- Halász, L. 2017: A posztindusztriális kor zsugorodó városai. Alternatív városfejlődési típus vagy urbanizációs zsákutca? In *Államtudományi Műhelytanulmányok. A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken* (Vol. 19). Nemzeti Közzolgálati Egyetem.
- Hanifan, L. J. 1916: *The Rural School Community Center*. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 67(1), 130-138.
- Hanna, K. S., Dale, A., Ling, C. 2009: *Social capital and quality of place: Reflections on growth and change in a small town*. *Local Environment*, 14(1), 31-44.
- Hannemann, C. 2002: „Soziales Kapital“ kleiner Städte-Perspektiven für schrumpfende Städte in Ostdeutschland. *Hannemann, Christine/Kabisch, Sigrun/Weiske, Christine (Hg.): Neue Länder-Neue Sitten*, 11-30.
- Hannemann, C. 2004: Marginalisierte Städte. In *Probleme, Differenzierungen und Chancen ostdeutscher Kleinstädte im Schrumpfungsprozess*, Berlin. Berliner Wissenschafts-Verlag.
- Heineberg, H. 2014: Stadtgeographie. In *Grundriss Allgemeine Geographie*. Ferdinand Schöningh.
- Horeczki, R. 2013: Kisváros - kiskategória - kis érdeklődés? *A Hely Szellem - a Területi Fejlesztések Lokális Dimenziói: A Fiatal Regionalisták VIII. Konferenciáján Elhangzott Előadások*, 191-196.
- Jacobs, J. 1962: *The Death and Life of Great American Cities*. *The Yale Law Journal*, 71(8), 1597.
- Jóna, G. 2013: *A területi tőke fogalmi megközelítései*. *Tér és Társadalom*, 27(1), 30-51.
- Kolb, A. 2004: Die Kleinstadt auf dem Weg in die Moderne. *Pro-Regio-Online*, 4, 12-134.
- Köszegfalvi, Gy. 2004: *Magyarország településrendszere*. Alexandra.
- Kovács, T. 2009: *A városzsugorodás jelensége Magdeburg példáján*. *Debreceni Szemle*, 17, 170-186.
- KSH. (2011). *Népszámlálási adatok*.
- Lieszkovszky, J. P., Hardi, T., Ács, B. 2021.: *A vidéki térségek közforgalmú közlekedési hálózatának fejlődése Magyarországon a kezdetektől a XXI. század elejéig*. *Tér és Társadalom*, 35(2), 89-109.
- Loury, G. 1977: A Dynamic Theory of Racial Income Difference. In P. A. Wallace & A. LeMund (Eds.), *Women, Minorities, and Employment Discrimination*. Lexington Press.
- Makkai, B., Máté, E., Pirisi, G., Trócsányi, A. 2017: *Where Have All the Youngsters Gone? the Background and Consequences of Young Adults' Outmigration from Hungarian Small Towns*. *European Countryside*, 9(4), 789-807.
- Makkai, B., Pirisi, G. 2013: Társadalmi tőke a hazai kisvárosokban - Egy empirikus felmérés tanulságai. In: Schmidt, P. (Ed.), *A földtudományi kutatások új aspektusai* (pp. 61-68). Publikon.
- Merrett, C. D. 2001: Declining social capital and non-profit organizations: consequences for small towns after welfare reform. *Urban Geography*, 22(5), 407-423.
- Nemzeti Választási Iroda 2019: *Helyi önkormányzati választások 2019*.

- Niedermeyer, M. 2000: Kleinstadtentwicklung. *Würzburger Geographische Arbeiten*, 93(1), 375.
- Orbán, A., Szántó, Z. 2005: Társadalmi tőke. *Erdélyi Társadalom*, 2, 55-77.
- Pap, N., Kitanics, M., Gyenizse, P., Hancz, E., Bognár, Z., Tóth, T., Hámori, Z. 2015: Finding the tomb of Suleiman the magnificent in Szigetvár, Hungary: Historical, geophysical and archeological investigations. *Erde*, 146(4), 289-303.
- Peters, D. J., Hamideh, S., Zarecor, K. E., Ghandour, M. 2018: Using entrepreneurial social infrastructure to understand smart shrinkage in small towns. *Journal of Rural Studies*, 64(May), 39-49.
- Pirisi, G. 2009: Kisvárosok differenciált átalakulása az ezredforduló Magyarországon. PhD-értekezés. PTE Földtudományok Doktori Iskola
- Pirisi, G. 2017: Reziliencia szerepe a kisvárosok fejlődésében - egy komlói esettanulmány kapcsán. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 6(2), 75-88.
- Pirisi, G. 2019: A reziliencia lehetséges értelmezése a településföldrajzi kutatásokban. *Tér és Társadalom*, 33(2), 62-81.
- Pirisi, G., Makkai, B. 2014: Kulturális gazdaság és társadalmi tőke a zsugorodó kisvárosokban. *Köztes-Európa*, 6(1), 191-200.
- Pirisi, G., Trócsányi, A. 2014: Shrinking Small Towns in Hungary : the Factors Behind the Urban Decline in "Small Scale ." *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 58(2), 131-147.
- Putnam, R. D. 2001: *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.
- Putnam, R. D. 2000: *Bowling alone*. *Proceedings of the 2000 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work - CSCW '00*, 357.
- Raman, B., Prasad-aleyyamma, M., Bercegol, R. de, Zerah, M., 2015: *Selected Readings on Small Town Dynamics in India*. *SUBURBIN Working Paper Series*, 2, 114 p.
- Rubio, M. 1997: *Perverse social capital - Some evidence from Colombia*. *Journal of Economic Issues*, 31(3), 805-816.
- Sipos, N., Pap, N., Gonda, T., & Jarjabka, Á. 2021: *Feasibility and sustainability challenges of the süleyman's türbe cultural-tourism centre project in Szigetvár, Hungary*. *Sustainability (Switzerland)*, 13(10), 1-20.
- Steinführer, A., Vaishar, A., & Zapletalová, J. 2016: *The small town in rural areas as an underresearched type of settlement*. editors' introduction to the special issue. *European Countryside*, 8(4), 322-332.
- Stern, S. M. 2013: The dark side of the town: the social capital revolution in residential. *Virginia Law Review*, 99(4), 811-877.
- Swanson, B. E. 1985: Small town renewal. *Journal of Rural Studies*, 1(2), 163-171.
- Tóth, J. 1996: Településrendszer. In: Perczel, Gy. (Ed.), *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza* (pp. 539-586). Eötvös Kiadó.
- Vaishar, A. 2004: Small towns: an important part of the Moravian settlement system. *Dela*, 21, 309-318.
- Vaishar, A., Zapletalová, J., Nováková, E. 2016: *Between Urban and Rural: Sustainability of Small Towns in the Czech Republic*. *European Countryside*, 8(4), 351-372.
- Walton, J. F. 2019: *Sanitizing Szigetvár: On the post-imperial fashioning of nationalist memory*. *History and Anthropology*, 30(4), 434-447.
- Wolff, M., Haase, A., Leibert, T. 2021: *Contextualizing small towns - trends of demographic spatial development in Germany 1961 - 2018*. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 103(3), 1-22.
- Wolff, M., Wiechmann, T. 2018: *Urban growth and decline: Europe's shrinking cities in a comparative perspective 1990-2010*. *European Urban and Regional Studies*, 25(2), 122-139.
- Woodhouse, A. 2006: Social capital and economic development in regional Australia: A case study. *Journal of Rural Studies*, 22(1), 83-94.
- Zuzańska-Żyśko, E. 2005: Economic Transformation of Small Silesian Towns in the Years 1990-1999. *Geographica Polonica*, 78(1), 137-150.

Vorkuta - egy bányászváros virágzása és kiürülése

VIGÓCZKI MÁTÉ GYÖRGY

Absztrakt

A szerző ebben a hazai szemmel nézve távoli és ismeretlen városban 2019 nyarán töltött el egy szűk hetet. Az utazás célja nem szakmai jellegű volt, hanem a különleges állapotú város, valamint az itt lévő gulág emlékművek meglátogatása. Az alábbi írás kvalitatív módszerű megközelítést ez az utazás tette lehetővé, melyet az orosz nyelvű interneten fellelhető, erősen hiányos, kvantitatív forrásokkal igyekszik kiegészíteni

Kulcsszavak: zsugorodó város, szocialista város, poszt-szocialista urbanizáció

Bevezetés

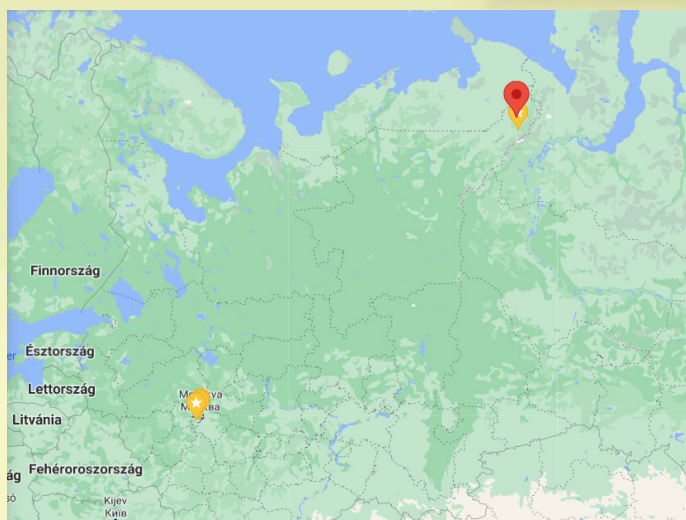
Vorkuta (Воркута) az Oroszországi Föderáció Komi Köztársaságának (Республика Коми) harmadik legnagyobb, az északi sarkkörtől 1°-kal északra, a Pecsora-szénmedencében (Печорский угольный бассейн) és az azonos nevű folyó partján található ún. monóváros (моногород), azaz a gazdasága szinte teljesen egy ipari tevékenység, illetve vállalat köré szerveződik. Az orosz szabályozás eléggé bonyolult, így Vorkuta egyrészt köztársasági jelentőségű város, ami Magyarországon megyei jogúnak nevezhető, valamint nyolc, gyűrűben található település (Komszomolszkij, Jeletszkij, Oktyjábrszkij, Mulda, Vorgasor, Szevernij, Promislennij, Zapojárnij) is szervesen hozzá kötődik, amitől ún. adminisztratív terület - városi típusú település (административная территория- посёлок городского типа) a hivatalos megnevezése a településformának. Továbbá Vorkuta-kerületnek (округ) hívják a köztársaságon belül a város környéki adminisztratív területet.

Vorkuta nagyjából 60-70 kilométerre nyugatra található az Urál-hegység lábától, ami az oroszországi viszonyok közt közelinek mondható, a település azonban közvetlenül lankás sztyeppe jellegű környezetben fekszik. Amennyiben az Urál-hegységet határozzuk meg Európa keleti határaként, akkor Vorkuta a legkeletibb város a kontinensen, igaz határvárosként Jekatyerinburg és Orenburg is hivatkozik magára. Az azonos nevű folyója a város erőmű gátjára a kisebb hajók számára közlekedésre alkalmas, a Pecsora mellékfolyójaként a Barent-tengerbe ömlik. A település elnevezése nyenyec eredetű, jelentése „medvétől hemzsező”, illetve „medve sarok”(воркута. рф 2021).

A település éghajlata szubarktikus, tehát rövid és jellemzően hűvös nyár, valamint hosszú, kemény tél jellemzi, melyet havi 30-80 centiméternyi hóesés kísér (pogoda.ru.net 2021). Februárban az átlagos napi hőmérséklet -19,5 °C, júliusban pedig 13 °C (pogoda.ru.net 2021). Az éves átlaghőmérséklet -5,3 °C. Jelenleg a permafroszt területek déli határának déli részén fekszik, de a globális klímaváltozás hatására ez a közeljövőben valószínűleg megváltozhat.¹ Május végétől július közepéig a Nap napi 24 órán keresztül a horizont felett, december 17-27 közt pedig a horizont alatt marad.

Közlekedés szempontjából rendkívül előnytelen helyzetben van a város. 2011 óta a téli hónapokban közvetlenül el lehet érní a várost személygépjárművel, de mivel ezek földutak, ezért csak különleges felszereléssel és adottságokkal rendelkező járműveknek ajánlott. Egész évben azonban csak Szosznogorszkig lehetséges autóval érkezni déli irányból, itt pedig vonatra kell tenni a járműveket, és a hátralévő közel 640 kilométert csak így lehet leküzdeni. Ennek a fajta elzártságnak van olyan nem várt következménye is, hogy még az 1990-es évek kaotikus időszakában sem volt jellemző az autólópás Vorkutában. A helyi közutak egyébként meglehetősen rossz minőségűek és csupán arra elégségesek, hogy a különálló városrészeket Vorkutával összekössék. Déli irányban az első olyan település, aminek népessége 500 főnél nagyobb, a 300 kilométerre fekvő 32 000-es Inta, azonban az út megtételéhez autóval 7 óra 30 percre van szükség, de az utak gyakran kerülnek víz alá.

¹ A helyiek elmondása szerint nagyon meglepő, hogy egyre több fa marad életben a 20-30 évvel ezelőtti állapotokhoz képest.

1. ábra. Vorkuta helyzete Oroszországban belül.
Forrás: Google Maps

A vasúti összeköttetés megbízhatóbb: Vorkutából indul vonat Moszkván keresztül a fekete-tengeri Szocsihoz közel található Adlerba és Szentpétervárra is. Jellemző ugyanakkor, hogy az 500 fő népességgel rendelkező Jeletszkijbe autóval 2 óra 19 perc a 70 kilométeres út, amennyiben járható, azonban a megbízhatóbb vonattal viszont több mint 5 óra. Moszkvából a 2400 kilométeres utat a vonatok 41 vagy 48 óra alatt teszik meg (rzd.ru 2021). A legegyszerűbb értelemszerűen a naponta közlekedő közvetlen repülőjáratot használni Moszkvába, illetve Komiföld fővárosába Sziktivkarba.² Érdekes adat, hogy míg 2014-2019 közötti időszakban a népesség 18 százalékkal csökkent, az éves utasszám azonban közel 66 százalékkal (ΦABT 2021).

Nemzetiségi összetételét tekintve nagyjából leképezi az országos átlagot. A legfrissebb rendelkezésre álló adatok 2010-ből származnak, ekkor Vorkuta lakossága 70548, melynek 77,7%-a orosz, 7,9% ukrán, 2,9% tatár és 1,7% komi volt (GKS.RU 2010). A felmérésben ezeken kívül még több százan vallották magukat fehérorosznak, azerinek, csuvasnak, kirgiznek, nyenyecnek de még németnek is.

Vorkuta története

A város története 1930-ban kezdődött, amikor Georgij Csernov geológus felfedezte, hogy a közel 90 000 km²-es Pecsora-medencében nagy mennyiségű, gazdaságosan ki-

termelhető és helyenként kiváló minőségű szén található (narod.ru 2021). Ez a Szovjetunió az első ötéves tervének időszakában történt, amikor az erőltetett iparosításhoz elengedhetetlenül szükséges nagy mennyiségű energia-hordozóra volt szükség. 1931-ben már egy 43 főből álló csoport érkezett további felmérések elvégzésére, melynek tagjai közt már ekkor voltak fogolytáborok kényszer-munkásai (vorkuta-tour.ru 2021). Az első tényleges kitermelési időszaktól megfigyelhető tehát, hogy a létrehozott telep két részből állt: a szabad munkások, szakértők részéből, illetve a fogolytáborból. Jól mutatja a klimatis viszonyokat és a fogvatartottak ellátását, hogy 1931-32 telét az 1500 rab közül csak 54-en éltek túl (vorkuta-tour.ru 2021). Ez első települést a területen, melyet adminisztratív egységként Rudnyik néven 1936-ban alapították, városi rangra viszont csak 1943-ban emelkedett, már Vorkutaként. Ekkor népessége 7 000 fő (mojgorod.ru 2021), valamint valószínűsíthetően több tízezernyi fogollyal is lehet számolni. Nyilvánvalóan fontos lépés volt a fejlődésben, hogy 1941-ben a vasúti összeköttetés is kiépült. 1951-ben a táborlakók száma elérte a 73 ezer főt (Memorial 2021), 1953 nyarán - a Berija eltávolítását követő gyenge központi hatalom heteiben - felkelés is kitört a Vorkutlagnak nevezett táborban, melyet bő hét alatt sikerült leverni. A desztalinizáció időszakában először csak célszerűtlennek találták a tábor fenntartását, majd 1960-ban hivatalosan is felszámolták. Bezárása után azonban a hatalom az országon belüli száműzetés helyeként tekintett a városra. Harminc éves története alatt mintegy kétmillió rab fordult meg a Vorkutlagon, közülük 200 000 életét vesztette (Karácsonyi-Póti 2013). Magyarok közül Karig Sára és Ortutay Elemér (Ortutay Gyula fia) a legismertebbek, akik Vorkutában is raboskodtak.

1. fénykép: Az egykori fogolytábor egyik utolsó megmaradt (adminisztratív) épülete.

Készítette: Vigóczki Máté György

² A helyiek elmondása alapján a repülőjáratok 1991 előtt nagyon jól ki voltak épülve és mindenkinek megfizethetők voltak. Nem volt ritkaság, hogy a helyiek Moszkvába jártak hétvégére rekreációs célokból.

2. fénykép: A tábor áldozatainak sírjai a lakóházak környékén. Készítette: Jászcai Gergely Gábor

A hidegháború alatt a város mellett állomásoztak stratégiai bombázó repülőgépek is. Az 1970-es években a környéken két földalatti nukleáris robbantást is végrehajtottak, de ennek tudományos céljai voltak.

3. fénykép: A magyar áldozatok emlékműve. Készítette: Vigóczki Máté György

A fejlődés főbb állomásai

A kiépülését és fejlődését tekintve két élesen elkülönülő szakaszra bontható Vorkuta története. Az elsőben a lakossága rendkívüli gyorsasággal nőtt: az 1943-as 7 000-ről 1970-re közel 90 000, míg a Szovjetunió utolsó évéig, 1991-ig növekedett 117 000 fős népességszámmá (ИстМат 2021), azonban, ha hozzávesszük a „gyűrű” településeit, akkor ez a szám 218 000 volt (Воркута.рф 2021). Kezdetben az ötéves tervek keretében vonzó feltételekkel csábították ide a lakosságot az egész országból, mivel környékbeli települések, falvak, melyek lakosságát képes lett volna felszívni, nem léteztek. Jellemző volt továbbá, hogy amíg működtek a gulag táborok, a felszabadult rabok sok esetben nem tértek haza, hanem a tábor környékén kezdtek új életet. Vorkutával kapcsolatban ennek mértékéről azonban nehezen találni pontos forrást. Feltételezhetjük továbbá azt is, hogy ilyen mértékű növekedés a népességszámban csak úgy valósulhatott meg, ha valóban vonzó lehetőségeket kínált Vorkuta (a szabad állampolgárok számára). A város kiépülése a tábor felszámolásával, a Szovjetunió területéről ide költöző lakossággal az 1950-es évek ötéves tervei során kezdődött el igazán. A Rudnyik elnevezésű városrészrel szemben, a folyó túlsó partján ekkor épül ki az a település, melyet ma Vorkuta néven ismerhetünk.

4. fénykép: Vorkuta egyik kultúrháza. Készítette: Vigóczki Máté György

A Lenin és a Maszkovszkaja utcák mentén történt meg újabb típusú panel lakóházak, az ún. hrucsovkák³ építése, valamint klasszicizáló stílusban művelődési házak, kórházak, mozi, technikum, orvosi iskola és

³ A Szovjetuniót sújtó lakáshiány megoldására Nyikita Hruscsov pártfőtitkár idejében, 1961-től kezdték el több milliós számban megépíteni az előregyártott beton-, vagy téglaelemekből álló három- vagy ötemeletes, 30-60 m² alapterületű lakásokat tartalmazó pületeket. Rendkívül alacsony költségek mellett gyorsan készültek el, de igénytelenségük miatt a köznyelvben a pártfőtitkár után „hrucsovkának” nevezték.

szálloda megvalósítása is. A máig is egyik legfontosabb közösségi helyszín, a Bányászok Kultúrpalotája 1961-ben készült el. Érdekes adalék, hogy korábban már 1943 óta volt egy hasonló célú faépület, melynek első előadása a Csárdáskirálynő volt. Az új palota kiválóan követi a klasszicista stílus jegyeit: gránit és márványborítást kapott, dór oszlopok, valamint a Pecsora-medencét felfedező geológusok, bányászok szobrai díszítik. Hasonló stílusban épült a műszaki értelmiség utánpótlására megalapított technikum épülete is.

5. fénykép: A vorkutai műszaki technikum.
Készítette: Vigóczki Máté György

A terek a szocialista realizmus építészeti stílusra jellemzően túlméretezettek, eklektikusak, szimbólumaiban a műszaki értelmiség és a munkásosztály fensőbbiségét hirdetik.⁴ Ezeket a középületeket a magyar nyelvben „szocreál”, vagy „sztálinbarokk” gúnynévvel illetik.

⁴ A Vorkutába látogatóban ugyanakkor az a benyomás is kialakulhat, hogy a többi oroszországi városhoz képest kevés a közösségi tér, parkokról pedig szinte egyáltalán nem lehet beszélni.

A lakóépületek viszont puritánságuk miatt az oroszországi viszonyokhoz képest is sokkal monotonabb képet mutatnak. Felületüket elvétve „ékesíti” a szovjet úrkorszaknak, vagy éppen Moszkva létképének szentelt mozaikkép. Emellett számos sportközpont, művelődési ház is épült, szinte folyamatosan a rendszerváltásig, ami egy dinamikusan fejlődő, virágzó település körvonalait rajzolja meg.

6. fénykép: A Lenin út - Vorkuta „Andrássy útja” - a város épületeit próbálják festéssel és híres orosz festmények képeivel tetszetősebbé tenni. Készítette: Vigóczki M. Gy.

Az ún. városközpont, mely egy bevásárlóközpont és a legnagyobb szálloda környékéből áll tulajdonképpen évtizedek óta változatlan, csupán az üzletek cserélődtek. Ugyanakkor még Vorkutában is tapasztalható ennek a városrésznek a viszonylagos pezsgése. Rudnyikban, mely a település legrégebbi része, nincsenek hruscsovokák, a helyi társadalom elitje élt itt. A kedvezőtlen klimatikus körülmények ellenére, Moszkva immáron szabad állampolgárokkal szeretne volna folytatni a szénkitermelést, ehhez pedig a lehető legjobb életkörülményeket próbálták megteremteni, melyet a bányászati szektor kiemelt fizetése és társadalmi megbecsültsége is támogatott.

7. fénykép: A fasizmus felett aratott győzelem egyik emlékműve. Készítette: Vigóczki Máté György

8. fénykép: Rudnyik éjszakai (nyári) látképe, az épületek az 1950-es évek előtt épültek, mára teljesen kiürültek.
Készítette: Vigóczki Máté György

9. fénykép: Rudnyik központi épülete
Készítette: Vigóczki Máté György

10. fénykép: A vorkutai stadion
Készítette: Vigóczki Máté György

Az elsővel élesen szembenálló második szakasz 1991 után kezdődik a város történetében. A népesség már az új állam első évétől elkezdett nagy számban csökkenni: 2021-re Vorkuta lakossága 52 ezer fő, míg a hozzá tartozó nyolc helység közül három elnéptelenedett, a többiben 20 ezer

fő él, ami alaphangon 66 százalékos csökkenés harminc év alatt (Rosstat 2021). Azonban feltételezni lehet, hogy ez a népességszám jóval alacsonyabb, ugyanis sokan úgy költözhettek el, hogy hivatalosan még nem változtatták meg a lakcímüket.

11. fénykép: A komi kisebbség és a helyi munkásság emlékműve. Készítette: Vigóczki Máté György

12. fénykép: Vorkuta, Bányász rakpart
Készítette: Zichy Pál

A Vorkuta-kerület népességének visszaesése nagyobb, mint a városé, amiből kitűnik, hogy a vidéki lakosság elsősorban beköltözik a városba, a térséget elhagyók aránya alacsonyabb - de így is magas. A kilátások sem biztatók: 2035-ig további közel tízezres csökkenés prognosztizálható (SPSS.ru 2018). Mára a Rudnyik városrész teljesen kiürült, helyén a romos környezetben paintball, airsoft játékokat szoktak szervezni, de rajtuk kívül szinte csak a „katasztrófaturisták” látogatnak ide. Rengeteg lakás áll üresen, az említett környékbeli helységekből még rosszabb a helyzet.⁵

⁵ A helyiek elmondása szerint az ingatlanok eladását az is nehezíti, hogy az ún. közös költséget az új vevőnek visszamenőlegesen is ki kell fizetni. Vorkutában egy átlagos méretű lakás ára 1.000.000 forint körül mozog, míg a környező településeken 100.000 forint ez az összeg.

13. fénykép: Vorkuta látképe
Készítette: Vigóczki Máté György

14. fénykép: Az egyik legfiatalabb épület a városban
Készítette: Vigóczki Máté György

2011 óta az olyan külön kiemelten problémás települések listáján található Vorkuta, melyek legfőbb kihívásait a monogazdaság adja, és amelynek gazdasági diverzifikálását elsősorban a föderációs támogatások révén kell megoldani (SPB HSE 2021).

15. fénykép: Oktyábrszkij mára teljesen elnéptelenedett
Készítette: Vigóczki Máté György

16. fénykép: Mivel a szovjet időszakban klasszikus stílusú templomot nem lehetett építeni, ezért egyéb épületet alakítottak át erre a célra
Készítette: Vigóczki Máté György

Ki kell emelni azonban, hogy országszerte kihívás az elvándorlás, a városok 70%-ának csökken a népessége (7x7. ru 2021). Vorkuta abból a szempontból azonban még vonzó célpont lehet, hogy a bányászatban dolgozók az átlagnál magasabb fizetést kapnak, sokkal több éves szabadságot és rövidebb műszakokban kell dolgozniuk, így ideiglenesen sokaknak megéri eltölteni itt pár évet, de helyi egzisztencia felépítésén - a demográfiai adatok tekintetében - egyre kevesebben gondolkodnak.

17. fénykép: A 9300 fős Vorgasor főútja
Készítette: Vigóczki Máté György

18. fénykép: Tipikus orosz falusi épület Jeletszkijben
Készítette: Vigóczki Máté György

19. fénykép: Többlakásos épület Jeletszkijben
Készítette: Vigóczki Máté György

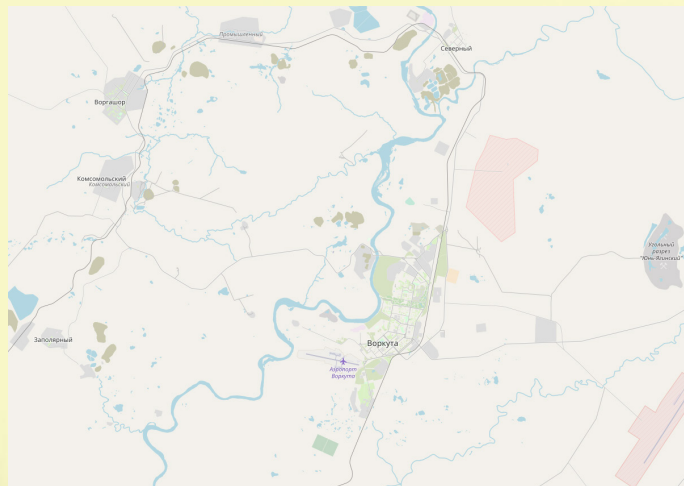

20. fénykép: A téli hónapokban sokszor csak az ilyen járművekkel lehet közlekedni
Készítette: Vigóczki Máté György

A város zsugorodásának legfőbb oka

A politikai elit a - tervgazdálkodás kereteiben egyébként nem ritka módon - az ún. monovárosok sémájában gondolkodott, ami szinte egyetlen gazdasági tevékenységre, egyetlen vállalatra épülő speciálisan szovjet típusú településtípus. Minden racionális tervezés ellenére ez az elképzelés már csírájában magában hordozott rengeteg problémát: nem számoltak technológiai, gazdasági és politikai változásokkal, sokkal inkább egy statikus körülményrendszerhez igazították a várost már tervezése kezdetétől. A bányászati ágazat a húsz bányájában 1991-re 33 000 alkalmazottat foglalkoztatott, azaz több mint minden hetedik embert (воркута.рф 2021). A kitermelést elősegítette, hogy nem a piac diktálta a kitermelendő mennyiséget, hanem a központi előírás. A várostervezés a lehető legszorosabban kötődött a kitermeléshez, ugyanis egy bánya mellé szinte azonnal építettek lakóépületeket, illetve hamar települési rangra emelték az így létrejött telepeket. Így alakult ki a Vorkuta-gyűrű is. Meg kell azonban jegyezni, hogy gazdasága csúcsán hűtőház, tejüzem,

baromfitelep, sörfőzde, panelház építő-, famegmunkáló-, vasbetonüzem és cementgyár is létesült Vorkutában, sőt üvegházakban még zöldségeket is termesztettek. Ma továbbra is a fő foglalkoztató a Vorkutaugol szénbányászati társaság a még négy működő szén- és egy kőbányával, mely többek közt a legfontosabb kulturális épületek tulajdonjogával is rendelkezik. 2013-ban a település ipari termelésének 95 százaléka kötődött a bányászathoz és az energiatermeléshez (vorkuta-cbs.ru 2021).

2. ábra: Vorkuta és a környékbeli településeinek elhelyezkedése. Forrás: Openstreetmap

Mindez ugyanakkor nem változtat azon a tényen, hogy alig volt lehetősége a településnek reziliencia (PIRISI 2019) kialakítására:

- (1) a gazdasági szereplők egyenlőtlen súlya és egyszínűsége, a helyi piacok jelentéktelen mérete (a szén javát elszállítják), igaz a Vorkutaugolnak van bizonyos mértékű társadalmi szerepvállalása (oktatás és egészségügy terén) ;
- (2) igaz a társadalmi struktúrák tekintetében elmondható az országszerte tapasztalható diverzitás, de nem beszélhetünk erős helyi identitásról és hagyományosan gyenge az önszerveződés és a non-profit szervezetek jelenléte Oroszországban;
- (3) a politikai aktivitás szintén jellemzően alacsony, főleg az olyan vidéki városokban, melyek nagyban függenek a központi vezetés dotációjától és politikai támogatásaitól.

Az új államban a megváltozott gazdasági körülmények és egyéni szabadságjogok miatt hamar megmutatkoztak Vorkuta ezen gyengeségei. A városi gazdaságot uraló cégek

fizetési nehézségeket tapasztaltak, Moszkva támogatása a 2000-es évekig csökkent, a hirtelen magántulajdonba került épületek felújítását a lakók nem tudták megoldani. Nem ritka nem csak a kiürült, de a kiégett lakások, autók látványa sem, sőt a többi oroszországi városhoz képest nem csak az infrastruktúra általános leromlása, de a város határában megtalálható szeméthegek látványa is meglepő méretű.⁶ Oroszországban itt az átlagosnál is nagyobb az önkormányzati ingatlanok aránya, melyek növekvő kihasználatlansága súlyos veszteséget jelent a helyi költségvetésnek (7x7.ru 2021). A klimatikus viszonyok miatt csupán korlátozott lehetőség van arra, hogy egyes üresen álló lakóépületeket elbontva, a helyükön parkok telepítésével javítsanak a városképen.

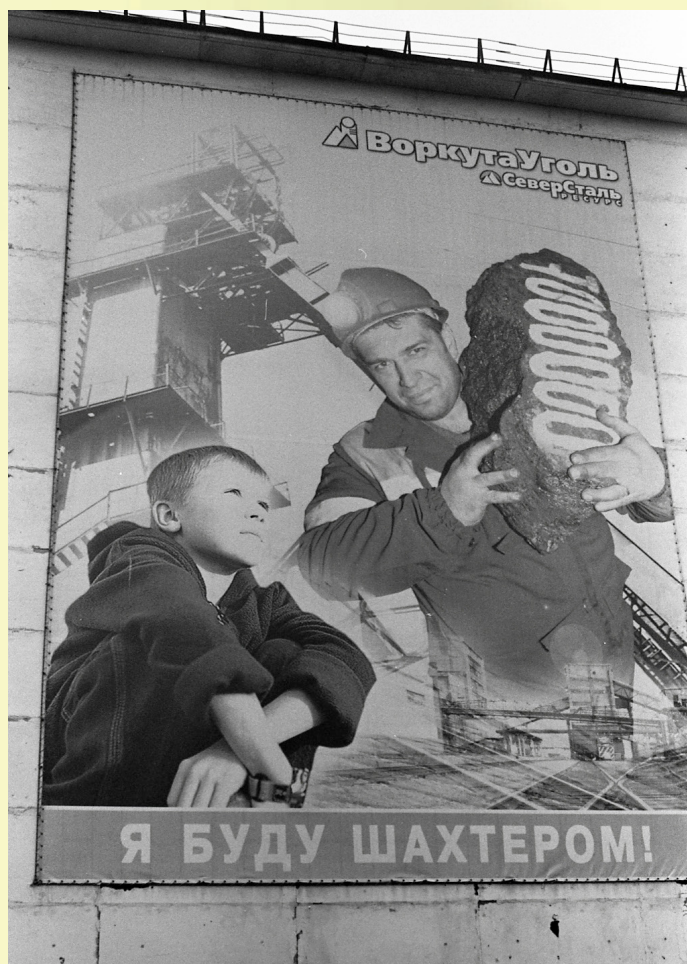
22. fénykép: A litván áldozatok emlékműve
Készítette: Zichy Pál

Vorkuta lehetséges jövője

Mivel Vorkuta gazdaságának a szénkitermelés adja az alapját, ezért a város jövőjét is ennek a szektornak a helyzete fogja meghatározni. Oroszország iparának, ezen belül főleg az acélgyártásnak, de kisebb részben a hőerőműveknek is rendkívül nagy szüksége van a térségben bányászott szénre, melynek jelentős része kiváló minőségű antracit. A Kreml készül egy ún. szénstratégiával, ami 2025-ig a kitermelés intenzívebbé tételével számol, melyet egy 2030-ig tartó hatékonyságot növelő szerkezeti átalakítás követ, mely végül egy kapacitásnövelést célzó ötéves tervvel ér véget (Jamestown.com 2020).

23. fénykép „Békét a világnak!” Készítette: Zichy Pál

21. fénykép: „Bányász leszek!” - hirdeti többfelé a plakát
Készítette: Zichy Pál

A globális klímaváltozás és felmelegedés további súlyos kihívások elé állítja a lakóépületeket és az infrastruktúrát is, aminek következtében a permafroszt talaj teherbírása jelentősen csökkenni fog.

⁶ Oroszországi utazásaim során egyedül Vorkutában láttam eldobált fecskendőket az utcán.

Sőt, mivel fontos export cikk is, a szövetségi költségvetés bevételeinek ötödik legnagyobb bevételi forrását jelenti (Jamestown.com 2020), ezért a teljes orosz állam érdeke a kitermelés folytatása. Mivel nem található itt hajózható kikötő, ezért az észak-oroszországi vasúti útvonalak fejlesztésével lehet érdemileg is jobban bekapcsolni a nemzeti- és nemzetközi gazdaságba. A jelentős szállítási

költségek és a várhatóan jövedelmezőbb arktiszi gázmezők azonban erősen korlátozhatják az új északi útvonalakon történő szénexportot is.

Mivel egyre több ország jelenti be a klímasemlegességi célokat, amit nem csak az alternatív energiaforrások, hanem a technológiai újítások is elősegítenek, nehezen elképzelhető, hogy hosszabb távon fenntartható lenne a Pecsora-medencében található szénlelőhelyek kiaknázása, legalábbis a jelenlegi szinten. Ugyan a Covid-19 járvány következtében vélhetően a közeljövőben a vártnál lassabb mértékben fog csökkenni a globális szénfogyasztás, sőt a fent említett stratégia egyenesen középtávon tartós bővüléssel számol, hosszútávon fenntarthatatlannak tűnik a város gazdasága. Annak ellenére, hogy a Kreml maga is bejelentette a klímasemlegességi célok 2060-ig történő elérését, melyet részben erdősítéssel szeretne megvalósítani, vélhetően a belföldi fogyasztás kielégítése, valamint a központi költségvetésből kapott támogatás fogja biztosítani Vorkuta jövőjét. Ez azonban további zsugorodását vélhetően nem képes megállítani, ami a további marginalizálódáshoz és leromló infrastruktúrához vezet. Amíg a kitermelés folyik, addig egy bizonyos minimális szinten fog stabilizálódni a népességszám.

24. fénykép: Tipikus vorkutai „lakópark”
Készítette: Vigóczki Máté György

Irodalom

Coal Strategy 2035: Is Russia Preparing for the Last War? Jamestown. Elérés 2021. május 7.

„Történelmi anyagok” Projekt (Проект «Исторические Материалы») Elérés 2021. június 9.

A Szövetségi Állam Statisztikai Szolgálatának Területi Szerve a Komi Köztársaságban (ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЙ ОРГАН ФЕДЕРАЛЬНОЙ СЛУЖБЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СТАТИСТИКИ ПО РЕСПУБЛИКЕ КОМИ (КОМИСТАТ)) Elérés: 2021. június 9.

Absije dannije. Geograficeszkije szvedenyija (Общие данные. Географические сведения.) Elérés 2021. június 9.

Az Oroszországi Föderáció Gazdaságfejlesztési Minisztériuma (Министерство экономического развития Российской Федерации) Elérés 2021. június 9.

Karácsonyi, D; Póti, L. 2013: Vorkuta - Gulag városok a fagy fogságában. Földgömb, 31(5) 54-65.

Memorial Alapítvány. Elérés 2021. június 8.

Mojgorod. Elérés 2021. június 8.

Narod (История Воркуты) Elérés 2021. június 8.

Orosz Állami Vasutak (РЖД) Elérés 2021. június 8.

Pagoda i klimat (Погода и климат) Elérés 2021. június 9.

Pirisi, G. 2019: A reziliencia lehetséges értelmezése településföldrajzi kutatásokban Tér és Társadalom 33(2) 62-81.

Szövetségi Állami Statisztikai Szolgálat (Федеральная служба государственной статистики) Elérés 2021 június 9.

Szövetségi Légiközlekedési Ügynökség (ФЕДЕРАЛЬНОЕ АГЕНТСТВО ВОЗДУШНОГО ТРАНСПОРТА) Elérés 2021. június 8.

Upravljajemoje szszatyije (Управляемое сжатие) Elérés 2021. június 9.

Vorkuta hivatalos oldala. Elérés 2021. június 7.

Vorkuta Tour. Elérés 2021. június 8.

Zsizny i szmerty v Varkutye (Жизнь и смерть в Воркуте) Szentpétervári Egyetem. Elérés 2021. június 9.

Szerzőink

El-Meouch Nedim Márton MA

Okleveles közgazdász, tanulmányait a Budapesti Corvinus Egyetemen végezte, jelenleg doktorandusz a Pécsi Tudományegyetemen. Kutatásai középpontjában a bankfiókok területi vizsgálata áll.

Alpek B. Levente PhD

Okleveles geográfus, tanulmányait a Pécsi Tudományegyetemen végezte. Jelenleg a Pécsi Tudományegyetem adjunktusa. Kutatási területeinek középpontjában a gazdaságföldrajz, különböző társadalmi, gazdasági folyamatok területi jellegzetességeinek, a területi differenciáló faktoroknak a vizsgálata áll.

Banai Ádám PhD

A Budapesti Corvinus Egyetemen végezte egyetemi tanulmányait és doktori címet is itt szerzett. Jelenleg a Magyar Nemzeti Bank ügyvezető igazgatója és a Neumann János Egyetem docense. Kutatási elsősorban a pénzügyi rendszerre, makroprudenciális politikára fókuszálnak.

Vargáné Szalai Kata MSc

Földrajz-testnevelő tanár, a PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola nappali tagozatos hallgatója, illetve a Sporttudományi és Testnevelési Intézet egyetemi tanársegédje. Fő kutatási témája a mindennapos testnevelés keretrendszerének és működési feltételének vizsgálata társadalomföldrajzi aspektusból.

Varga Tamás MSc

Földrajz-testnevelő tanár, a PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola nappali tagozatos hallgatója. Fő kutatási témája a fesztiválturizmushoz kapcsolódik.

Marton Gergely PhD

Geográfus, adjunktus, a Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Sporttudományi és Testnevelési Intézet, Sportelméleti és Sportszervezési Tanszékén. Fő kutatási területei a termék és desztináció alapú turizmusfejlesztés, a sportturizmus és a turisztikai innovációk vizsgálata.

Szokolai Flóra BSc

Geográfus, a PTE TTK mesterképzésének hallgatója. Jelen írás alapjául szolgáló kutatással az alapképzést lezáró szakdolgozata kapcsán kezdett foglalkozni.

Pirisi Gábor PhD

Geográfus, a PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézetének docense. Kutatásainak központi témája a kisvárosok sajátos fejlődése.

Vigóczki Máté György MA

A PTE Geopolitika doktori program hallgatója. Kutatási területe az Oroszországi Föderáció geopolitikája, ezen belül Vlagyimir Putyin negyedik elnöki ciklusának vizsgálata az ún. neo-eurázsianizmus eszméjén keresztül. Munkahelye a Mathias Corvinus Collegium Geopolitikai műhelye. Számos alkalommal utazott a posztszovjet térség kevésbé látogatott helyeire.